

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

**ДИПЛОМНА РОБОТА:
ЧИННИКИ ІНФРАГУМАНІЗАЦІЇ РОСІЯН ТА БІЛОРУСІВ У
СПРИЙНЯТТІ УКРАЇНЦІВ**

на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»

з напрямку 053 «Психологія»

Студентки ОКР «Магістр»
Бондар Ольги Миколаївни

Науковий керівник
Кандидат психологічних наук, доцент
Виноградов Олександр Геннадійович

Допустити до захисту в дек
кафедра соціальної психології
протокол № _____ від _____
завідувач кафедри:
доктор психологічних наук, професор
Коваленко Алла Борисівна

(підпис)

КИЇВ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ ІНФРАГУМАНІЗАЦІЇ	6
1.1 Передумови формування образів «Ми-Вони»	6
1.2 Феномен дегуманізації у соціальній психології	14
1.3 Інфрагуманізація як більш м'яка форма дегуманізації аутгруп	24
Висновки до розділу 1	31
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	35
2.1 Методи дослідження інфрагуманізації	35
2.2 Дизайн актуального дослідження	36
2.3 Характеристика вибірки та процедури проведення дослідження	45
Висновки до розділу 2	49
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ АКТУАЛЬНОГО ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	51
3.1 Обробка та аналіз результатів емпіричного дослідження	51
3.2 Обмеження дослідження	69
3.3 Можливості майбутніх досліджень	70
Висновки до розділу 3	71
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74
ДОДАТКИ	81

ВСТУП

Актуальність. Вивчення феномену дегуманізації в українській науці протягом останнього десятиліття було відносно поширеним. Однак, варто констатувати, що це явище насамперед розглядалося у межах таких наук як історія, філософія, соціальні комунікації. При цьому питання дегуманізації у розрізі соціальної психології залишалося поза увагою вітчизняних дослідників. Тема інфрагуманізації була вивчена ще менше, однак нещодавно до неї виявила інтерес науковиця Інституту соціальної та політичної психології НАПН України (Чорна, 2022). З цього випливає твердження про те, що тематика дегуманізування та інфрагуманізування у міжгрупових стосунках є широким полем для проведення дослідницької роботи в Україні.

Дегуманізація є фактично крайньою формою заперечення у людях людського, тоді як інфрагуманізація зосереджується на вищих когнітивних процесах, а саме, зокрема, здатності людей проживати позитивні та негативні вторинні емоції такі як гордість, натхнення, розчарування та провина. Власне інфрагуманізування аутгруп полягає у приписуванні собі та своїй соціальній групі більшої кількості вторинних емоцій, ніж представникам інших соціальних груп. Її часто називають «більш м'якою» формою дегуманізації. Порівняно з останньою інфрагуманізація фіксує здебільшого неусвідомлене сприймання інших, як тих, у кого «людського» менше. Це питання є вкрай актуальним, оскільки процес інфрагуманізації охоплює велику кількість соціальних груп за такими показниками як стать, гендер, сексуальна орієнтація, етнос, раса, клас, професія, стан здоров'я, місце проживання тощо. Тобто іншими словами – інфрагуманізація є складовою соціальної нерівності. Цей феномен у першу чергу пов'язаний зі статусом соціальних груп – високим та низьким (які власне не завжди дублюють високе чи низьке положення у суспільстві глобально). Саме тому ключове значення у дослідженні інфрагуманізації відіграє легітимність

групового статусу та його стабільність. Не менш важливим напрямком досліджень може бути і феномен метаінфрагуманізації. Дослідження у цьому напрямку можуть бути особливо важливими для розвитку організаційної психології, оскільки у світі все ще існує дискримінація на робочому місці стосовно жінок, іммігрантів, біженців, представників національних менших тощо.

Власне актуальне дослідження спрямоване на розгляд теми, яка наразі особливо гостро постала у нашому суспільстві. Ця робота покликана дослідити процес інфрагуманізації суб'єктів повномасштабного вторгнення в Україну, росіян та білорусів, самими українцями. Інфрагуманізація, що має місце у період воєнних дій та жорстоких злочинів – цілком очікуване та об'єктивне явище, її варто досліджувати та обговорювати.

У цій роботі досліджується рівень групової ідентифікації українців, рівень статусної легітимності та стабільності росіян та білорусів, рівні інфрагуманізації росіян та білорусів українцями, ступені впливу статусної легітимізації та стабільності на інфрагуманізацію, а також вплив наявності позитивного досвіду спілкування з членами аутгруп на процес інфрагуманізації.

Об'єкт дослідження: сприйняття аутгруп представниками інгрупи.

Предмет дослідження: чинники інфрагуманізації росіян та білорусів у сприйнятті українців.

Мета дослідження: дослідити вплив суб'єктивного сприйняття легітимізації статусних відмінностей між групами на інфрагуманізовані упередження стосовно росіян та білорусів серед українців.

Завдання:

- 1) теоретично дослідити передумови формування інгруп та аутгруп, міжгрупову взаємодію, а також дегуманізацію та інфрагуманізацію як її форми;
- 2) розробити дослідницький інструментарій;

- 3) зібрати емпіричні дані щодо рівня групової ідентифікації інгрупи (українців), легітимності та стабільності статусу аутгруп (росіян та білорусів), інфрагуманізації аутгруп інгрупою, впливу таких чинників як статусна легітимність, статусна стабільність та наявність позитивного досвіду взаємодії представників інгрупи з представниками аутгруп на процес інфрагуманізування;
- 4) здійснити перетворення та проаналізувати дані емпіричного дослідження, виявити чинники інфрагуманізації аутгруп (росіян та білорусів) у сприйнятті інгрупи (українців) за допомогою множинного регресійного аналізу.

Методи:

- 1) *теоретичні* – аналіз, синтез, узагальнення, класифікації, дедукція та індукція;
- 2) *емпіричні* – метод анкетування (метод семантичного диференціалу), соціально-психологічний експеримент (метод віньєток);
- 3) *статистичні методи* – множинний регресійний аналіз з статистичною інтеракцією предикторів, кореляційний аналіз, частотний розподіл, міри центральної тенденції.

Гіпотеза: сприйняття групового статусу аутгрупи як легітимного та законного провокує вищий рівень інфрагуманізації.

Емпірична база дослідження. Інтернет-опитування здійснювалося засобами програми 1ка. Вибірка – 121 українець віком від 18 до 65 років.

Наукова новизна. Робота має наукову новизну, оскільки в українському суспільстві явище інфрагуманізації (особливо в контексті наслідків повномасштабного вторгнення РФ в Україну) наразі є малодослідженим.

Теоретичне значення роботи. Це дослідження може стати поштовхом для створення серії подібних досліджень у межах вітчизняної соціальної психології.

Практичне значення роботи. Дослідження такого характеру можуть бути корисними для позиціонування українців на міжнародній арені у якості соціальної групи, яка навіть за найбільш жорстоких обставин здатна зберігати людяність.

Перспективи подальших досліджень. Наступне дослідження можуть охоплювати ту ж тематику, однак з більшою вибіркою. Крім того, фокус дослідження може бути зміщений на інші соціальні групи в Україні, які перебувають у, так би мовити, «групі ризику», зокрема: жінки, національні та сексуальні меншини, імігранти, люди з інвалідністю тощо. Поза межами України було б доцільно досліджувати українських біженців – як у розрізі інфрагуманізації, так і у розрізі метаінфрагуманізації.

Структура роботи. Робота складається з трьох розділів, які нараховують 73 сторінки, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ ІНФРАГУМАНІЗАЦІЇ

1.1 Передумови формування образів «Ми – Вони»

В основу формування образів «Ми – Вони» покладено теорію соціальної ідентичності. Власне ідентичність є властивістю психіки; способом того, як людина уявляє свою приналежність до різних груп або спільностей (таких як гендерна, професійна, національна, релігійна, політична). Доцільно було б зазначити, що кожна людина шукає себе в цих напрямках, ідентифікуючись з тими властивостями, які характерні для певної групи або спільності. Ідентичність фактично формується через самопізнання та порівняння з іншими людьми, які у свою чергу і відображають властивості групи або спільності (Макарова, 2020).

Ідентичність може бути розглянута на двох рівнях:

- на рівні самоаналізу та самопізнання (де ідентичність визначається як уявлення про себе, включаючи належне йому минуле та спрямованість у майбутнє);
- на рівні співвідношення з представниками навколишнього соціального середовища (де відбувається соціалізація особистості, внаслідок якої формується професійна, національна, етнічна, релігійна ідентичності особистості).

Функції ідентичності включають:

- самореалізацію та самоактуалізацію особистості в соціально значущих видах діяльності;
- захисну функцію, пов'язану з реалізацією потреб приналежності до певної групи.

Структура соціальної ідентичності включає такі компоненти:

- когнітивний (знання стосовно приналежності до певної соціальної групи);
- ціннісно-смысловий (позитивне, негативне або байдуже ставлення до цієї соціальної групи);
- емоційний (реалізація своїх уявлень про приналежність до певної соціальної групи);
- діяльнісний (реалізація своїх уявлень про приналежність до певної соціальної групи в суспільно важливих діях) (Яблонська, 2010).

Весь життєвий шлях людини супроводжується процесом досягнення самоідентичності, в якому вона проходить через різні стадії психосоціального розвитку та формує відчуття приналежності до різних груп. Розглядаючи питання ідентичності, не можна не згадати Е. Еріксона, який є фактично центральною постаттю у дослідженнях цієї теми. Він використовував поняття ідентичності для аналізу соціальних явищ та психологічних передумов культурно-історичних змін. Крім того, він також розглядав ідентичність як інтеграцію попередніх ідентифікацій та описував два взаємозалежні поняття – групову ідентичність та его-ідентичність. Групова ідентичність формується з дитинства, тоді як его-ідентичність розвивається паралельно із груповою ідентичністю, створюючи у людини відчуття стійкості та безперервності свого "Я", незалежно від змін, що відбуваються з нею протягом життя (Яблонська, 2010).

Теорія соціальної ідентичності (Tajfel, Turner, 1979) є основою багатьох соціальних когнітивних теорій, спрямованих на дослідження формування ідентичності, самокатегоризації, групових процесів та міжгрупових відносин в соціальній психології.

Ця теорія містить три принципи:

- 1) соціальна приналежність до групи впливає на самооцінку людини;
- 2) концептуальна увага приділяється колективному «Я»;
- 3) соціальна ідентифікація формує поведінку в інгрупах та аутгрупах.

Теорія пояснює як люди використовують групові норми для оцінки подібності інших до себе. Ті, чії атрибути відповідають найбільш важливим та помітним груповим нормам, вважаються внутрішньогруповими, а ті, чії атрибути відхиляються, вважаються позагруповими. Люди ведуть себе таким чином, щоб максимізувати відмінності в групі та за її межами. Це відбувається з метою підвищити соціальний статус своєї групи. Наприклад, упереджена та дискримінаційна поведінка використовує маркери ідентичності як обґрунтування для відмови членам аутгруп у доступі до ресурсів, які могли б покращити їхнє соціальне становище, тим самим загрожуючи соціальному статусу (Whitaker, 2020).

Культурологічні версії теорії ідентичності часто запозичують з теорії самосхеми Маркуса і протиставляють індивідуалістичне (особливо західне) та колективістське (особливо східноазіатське) суспільства (Peterson, Stewart, 2020).

Загалом можна стверджувати, що кожна людина потребує позитивного ставлення до своєї групи. Здатність до такої позитивної оцінки, по суті, залежить від того, як ми ставимося до інших груп. Соціальна ідентичність визначає не лише концепцію самого себе, але й допомагає передбачити, як інші люди сприйматимуть та оцінюватимуть нас; як ми будемо передбачати їхні оцінки щодо самих себе. У такому разі коли люди порівнюють свою групу з іншими, вони зацікавлені у тому, щоб їхня група позитивно відрізнялася, щоб вона була чітко ідентифікована та була більш прийнятною для суспільства, ніж інші групи. З метою підтримки балансу у порівнянні між власною та іншими групами використовують різні стратегії.

Вони у свою чергу залежать від переконань та ставлення членів групи до власної природи та стосунків між інгрупами та аутгрупами (Кухарук, 2021).

Коли соціальна ідентичність знаходиться під загрозою, люди можуть переформатувати свої існуючі групи більш позитивно (соціальна креативність), приєднатися до більш позитивно відмінних груп (індивідуальна мобільність) або прикрасити відмінність своєї групи порівняно з іншими групами (соціальна конкуренція) (Vignoles, 2019).

Міжгрупові стосунки визначаються переконаннями про такі фактори як:

- статус (соціальне становище інгрупи відповідно до аутгруп);
- стабільність (уявлення про стабільність статусних відносин);
- легітимність (уявлення про легітимність статусних відносин);
- проникність (рівень складності зміни соціальної ідентичності шляхом переходу до іншої групи);
- наявність когнітивних альтернатив (розгляд можливості використання інших варіантів міжгрупових відносин) (Hogg, 2016).

Саме ці переконання впливають на поведінку груп та визначають стратегії міжгрупової взаємодії. Якщо група має високий статус, то вона буде стежити за тим, щоб зберегти свої статусні позиції, застосовуючи різні стратегії, такі як ущільнення меж груп, маніпулювання та підсилення уявлень про себе як про статусну групу. Нижчі статусні групи можуть застосовувати різні стратегії, щоб піднятися на сходинки соціальної ієрархії, в залежності від можливостей переходу до групи з вищим статусом. Такі стратегії можуть включати знову ж таки різні методи соціальної мобільності, такі як власне перехід до іншої групи з вищим статусом, намагання змінити власний статус в межах групи або намагання змінити статус групи в цілому. Отже, переконання про статус та соціальну мобільність впливають на поведінку груп та стратегії міжгрупової

взаємодії, деякі з них вже були описані вище. Розуміння цих переконань може допомогти в збереженні та підвищенні рівня міжгрупової взаємодії та зменшенні конфліктів між групами. Стратегія соціальної креативності полягає у тому, щоб змінювати основу для порівняння з метою отримання більш сприятливого образу своєї групи. Це може включати в себе звернення до інших груп з низьким статусом або груп з подібним статусом, аби встановити нову аутгрупу для порівнянь. Таким чином, ця стратегія може допомогти групам з низьким статусом покращити своє самопочуття та соціальне становище, навіть якщо фактичний статус не змінюється. Якщо групи з низьким статусом вважають, що соціальний устрій є нелегітимним та неприйнятним, вони можуть почати активно діяти для здійснення соціальних змін, зокрема, розробляти альтернативну ідеологію та план дій, що спрямовані на зміну ситуації. Ця ідеологія може надихати членів групи на протистояння аутгрупі та участь у соціальному протистоянні (від дебатів та дискусій, петицій та мітингів до відкритих протестів, страйків, революцій та війн). Залежно від культурних, історичних та політичних умов, групи можуть використовувати різні стратегії для досягнення своїх цілей (Hogg, 2016).

Міжгрупова взаємодія може приймати різні форми, не обмежуючись лише конфліктом між групами. Вона може також включати співпрацю та позитивну взаємодію. Згідно з теорією соціальної ідентичності, ці соціальні взаємодії залежать від того, якою мірою люди зараховують себе до своєї групи та як вони сприймають свою групову ідентичність (мова про наявність образу «ми»). Ці феномени є важливими для будь-яких форм міжгрупової взаємодії, незалежно від того, чи вони позитивні, чи негативні. Проте для різних типів взаємодії діють різні механізми. Один з механізмів, що можуть сприяти конструктивній міжгруповій взаємодії, – формування надгрупи та надідентичності. Цей процес полягає у тому, що попередні ідентичності відходять на задній план, коли кілька аутгруп об'єднуються в

єдину групу з новою, значущою ідентичністю. Це може призвести до гармонійної внутрішньогрупової поведінки замість проблемної. Однак люди мають сильну прив'язаність до своїх груп та ідентичностей, тому формування нової надідентичності може отримати опір. Крім того, у деяких випадках культурний поділ між групами є настільки сильним (разючий поділ на «ми» та «вони»), що нова надідентичність не може сформуватись та стати соціально значущою (Кухарук, 2021).

Процеси групової ідентифікації зумовлюють різні групові ефекти – механізми функціонування групи. Власне ці механізми впливають на групову динаміку, групові стани, інтеграцію та диференціацію і найголовніше – виникнення так званої «групової психіки». Варто зазначити, що групові ефекти насамперед описують процеси інтеграції особистості у групу. Загалом існують такі групові ефекти як: ефект належності до групи, ефект синергії, ефект соціальних лінощів, а також ефект «ми-вони».

Ефект належності до групи – це власне сукупність потреб людини. Їх варто розглядати як інстинкти соціальної поведінки, потреби в належності до групи, усвідомлення себе частиною групи тощо.

Ефект синергії – це певний ефект підсилення групової діяльності внаслідок об'єднання людей у малу групу. Тобто власне, згідно чисельних емпіричних досліджень (починаючи ще від В. Бехтерева), груповий результат перевершує індивідуальний результат у такому разі. Зокрема, в основу цього покладено підвищення обсягів пам'яті та уваги, точності сприйняття тощо.

Ефект соціальних лінощів (ефект Рінгельмана) – ефект, що полягає фактично у зменшенні персонального внеску в загальну групову роботу. Видимість ефекту росте зі збільшенням чисельності групи. Тобто таким чином чим більша група, тим більша кількість людей спостерігає, а не бере

активну участь. Саме цей процес Рінгельман і назвав «соціальними лінощами».

На нього у свою чергу можуть впливати такі чинники як:

- індивідуальна відповідальність за результат діяльності (вищий рівень відповідальності зумовлює нижчий показник лінощів);
- наявність згуртованості та дружньої атмосфери у групі (вищий показник згуртованості зумовлює нижчий показник лінощів);
- кількість учасників групи (вищий показник чисельності групи зумовлює вищий показник «соціальних лінощів»);
- кроскультурні відмінності (колективістські культури, як правило, зумовлюють нижчий показник «соціальних лінощів», індивідуалістські – навпаки);
- гендерні відмінності (жінки, як правило, демонструють нижчий показник «соціальних лінощів», аніж чоловіки).

Загалом можна стверджувати, що наявність групової ідентичності сама по собі є фактором, що підвищує ефективність групової діяльності, оскільки за таких обставин група перетворюється на синергетичну. Тобто у такому випадку доцільно стверджувати, що факт існування «соціальних лінощів» вказує на те, що рівень групової ідентичності у цьому випадку є недостатнім.

Нарешті, говорячи про останній з переліку ефект, а саме – «ми-вони», варто зазначити, що це передусім почуття, котре пов'язане з відчуттям належності до певної групи. Воно у свою чергу проявляється в ефектах емоційної підтримки та причетності стосовно референтної групи. Тобто причетність присутня тоді, коли у представника групи є бажання розділяти разом з іншими членами тієї ж групи проблеми, успіхи та невдачі. Якщо цей представник групи при цьому отримує достатньою мірою емоційну

підтримку – його ідентифікація з групою посилюється, у протилежному випадку відповідно слабне. За таких умов почуття «ми» почне руйнуватися, а почуття «вони» підвищуватися. Тобто відбувається певна метаморфоза: для індивіда його інгрупа перетворюється на аутгрупу. Загалом почуття «ми» не можна охарактеризувати однозначно як позитивне чи негативне, зважаючи на те, що позитивний прояв орієнтований на єдність групи, а негативний – на наявність таких групових рис як групоцентризм, груповий егоїзм, груповий нарцисизм. Завдяки механізмам групової ідентифікації утворюється так зване «групове психологічне поле» (Горностай, 2014).

Варто також зазначити, що існує модель ідентичності загальної групи, яка передбачає, що різні типи міжгрупової взаємозалежності (наприклад, міжгруповий контакт), соціального контексту (наприклад, соціальні норми) або процесів групової диференціації (наприклад, схожість, що сприймається) можуть змінювати когнітивні уявлення людей на одну групу («ми») або дві підгрупи в рамках більш інклюзивної групи (наприклад, подвійна ідентичність або "ми + вони = ми разом"). Така соціальна перекласифікація може врешті-решт призвести до більш позитивних когнітивних та афективних орієнтацій на колишніх членів аутгрупи (Gaertner, Dovidio, 2014).

Вивчена література продемонструвала, що сувора та виняткова міжгрупова диференціація призводить до ряду упереджених міжгрупових реакцій: внутрішньогруповий фаворитизм; упередження; фундаментальна помилка атрибуції; лінгвістичні упередження, дегуманізація і, зрештою, менш просоціальна та позитивна міжгрупова поведінка. Іншими словами сприйняття міжгрупової моральної подібності буде важливим предиктором ідентифікації груп у контексті міжгрупових конфліктів (Rodriguez, Betancor, 2023).

1.2 Феномен дегуманізації у соціальній психології

За останні десятиліття дослідження в галузі соціальної психології широко вивчали феномен дегуманізації, який визначається як процес заперечення наявності у людини належної людяності, зокрема: автономії, індивідуальності та почуття гідності (Haslam, Stratemeyer, 2016).

Kelman та Staub були одними з перших соціальних психологів, які систематично досліджували дегуманізацію, вивчаючи її в контексті масового насильства. Згідно їх праць, дегуманізуюче сприйняття полягає у запереченні «ідентичності» та «спільності» жертв, посиляючись відповідно на їхню особливу індивідуальність. Коли атрибути людяності заперечуються, жертви фактично стають знедаленою масою, яка не може викликати співчуття (Quiamzade, Lalot, 2023).

Opatow трактував дегуманізацію як одну з кількох форм морального виключення, в яких люди знаходяться за межами своєрідного кордону, в якому застосовуються моральні цінності, правила та міркування справедливості. Він сформулював дегуманізацію не як заперечення конкретних атрибутів, а скоріше як категоричний акт виключення з моральної спільноти, який робить людей байдужими до страждань та несправедливого поводження з іншими (Quiamzade, Lalot, 2023).

Schwartz & Struch припустили, що люди дегуманізовані, коли вони вважаються такими, що не мають просоціальних цінностей, або коли їх цінності розглядаються як ті, що не відповідають цінностям всередині групи сприймаючого. Таким групам дається нелюдський чи демонічний ярлик. Натомість Bar-Tal концептуалізував дегуманізацію як форму загальної колективної віри. Переконавання такого роду виникають у контексті екстремальних міжетнічних конфліктів та ненависті. Вони служать для пояснення конфлікту, виправдання агресії всередині групи та надають їй почуття переваги. На підтвердження цієї позиції можна навести безліч прикладів із всесвітньої історії, зокрема - кейси з Другої світової

війни, ізраїльсько-палестинського збройного конфлікту тощо (Quiamzade, Lalot, 2023).

Більшість досліджень у соціальній психології на тему дегуманізації були спрямовані на вивчення міжгрупових відносин та дискримінації. Головний фокус був зосереджений на тому, як дегуманізація може бути використана як стратегія або ж суто виправдання для поганого поведження з членами аутгрупи. Дослідники зосереджувалися на формах дегуманізації, наслідках, які вона має (зокрема, на поганому поведженні з іншими людьми), а також на тому, чому саме цей процес зумовлює відповідні ефекти. Дослідження висвітлюють такі пояснення, як психологічне відокремлення групи, створення почуття легітимізації забобонів тощо (Quiamzade, Lalot, 2023).

Розрізнення інгруп та аутгруп полягає не лише власне у розрізненні груп, але і у приписуванні обом групам певних сутностей. У такому випадку мова йде про так званий «психологічний есенціалізм». Як філософське поняття, есенціалізм відноситься до уявлення, що кожна річ має свою сутність – необхідні властивості, без яких вона не може бути тим, чим є. Це поняття іноді вважається корисним способом надати сенс світу. Психологічний есенціалізм, зі свого боку, застосовує це уявлення до людей. У цьому контексті враховується, що люди входять до соціальних категорій, до яких вони належать. Це призводить до того, що вони мають певні основні властивості, які ділять з іншими членами цієї соціальної категорії. Ці властивості вважаються причинно-наслідковою відповідальністю за їхні атрибути. На рівні міжгрупових відносин це виявляється в тому, що групи, як прийнято вважати, мають постійні та незмінні властивості, які визначають їхню внутрішню та онтологічну природу. Ці властивості, в свою чергу, визначають потенційні різні сутності учасників різних груп (Neufeld, 2022).

Люди радше приписуватимуть людську сутність групам із високим статусом, особливо інгрупі. Натомість тваринну сутність - низьким аутгрупам. Припущення підтверджується дослідженнями, що показують, що люди приписують більше людських емоцій (або «вторинних емоцій», які стосуються в основному настроїв) інгрупам, аніж аутгрупам, яких у свою чергу вони позбавляють цієї людської сутності (Leyens, 2005).

Haslam у своїх працях виділяє дві форми дегуманізації, що ґрунтуються на двох різних почуттях людяності. З одного боку, людство можна охарактеризувати як набір рис, притаманних людині. Відчуття людяності такого характеру призводить до того, що Haslam називає «механістичною дегуманізацією» (подвійна модель дегуманізації): спробу позбавити людей їхньої людської природи шляхом надання їм якостей машин, які нездатні до тепла, емоцій та індивідуальності. З іншого боку, людство можна розглядати як набір унікальних людських характеристик, які визначають кордон, що відокремлює людей від інших тварин. Це друге почуття людяності призводить до того, що називають «аніمالістичною дегуманізацією» або ж «інфрагуманізацією»: люди сприймаються ближче до тварин, котрі нездатні до когнітивних процесів вищого рівня: таких як складні емоції чи самоконтроль (Haslam, Stratemeyer, 2016).

Окрім вищезазначених теорій існує ще кілька поглядів на класифікацію дегуманізаційних процесів.

Зокрема, сучасний погляд на це явище включає, таким чином, чотири фундаментальні теорії:

- 1) теорія інфрагуманізації;
- 2) подвійна модель дегуманізації;
- 3) теорія дегуманізації, пов'язана зі стереотипним контентом;
- 4) теорія дегуманізації, пов'язана зі сприйняттям розуму.

Власне варто почати з розгляду вищезгаданої теорії інфрагуманізації. Група психологів із Бельгії запропонувала нову перспективу на процеси, пов'язані з дегуманізацією. Вони розпочали з антропологічного розуміння того, що деякі етнічні групи зазвичай схильні сприймати себе як більш «людську сутність» у порівнянні з іншими. Із цього припущення вони висунули гіпотезу, що ця форма етноцентризму може бути загальним явищем. Навіть без значних міжгрупових антагонізмів, люди, зазвичай, сприймають членів аутгруп менш людяними, ніж членів інгруп. Найважливіше – вони стверджують, що цей процес може бути менш різким, ніж кричущі заперечення людства, описані ранніми дослідниками дегуманізації. Власне аби підкреслити таку відмінність, дослідники вигадали термін «інфрагуманізація» для позначення менш інтенсивної форми дегуманізації (Leyens, 2001). Більш детально ця теорія буде розглянута у наступному підрозділі, оскільки саме на ній сфокусована ця дослідницька робота.

Поруч із теорією інфрагуманізації йде ще одна раніше згадана теорія – подвійна модель гуманізації. Люди схильні концептуалізувати людство на противагу неживим об'єктам, таким як роботи та автомати. Власне вищезазначений Haslam визначив характерні атрибути як людську природу. У той час як люди відрізняються від тварин за ознаками, пов'язаними з когнітивними здібностями, ввічливістю та витонченістю, ми відрізняємось від неживих об'єктів за ознакою емоційності, життєвої сили та тепла. Haslam та його колеги знайшли суттєву емпіричну підтримку двох почуттів людяності. Риси, які втілюють людську унікальність, як вважається, різняться у різних культурах, тоді як ті, що втілюють людську природу, розглядаються як сутнісні, універсальні та пов'язані з емоціями. Два набори характеристик відрізняють людей від тварин і роботів відповідно (Haslam, 2008).

Harris та Fiske розробили третій теоретичний підхід до дегуманізації, який відрізняється від попередніх підходів. У цій теорії акцент зроблено на явному визначенні поняття людства. Відповідно до цієї теорії, дегуманізація означає нездатність спонтанно осягнути розум іншої людини або розуміти його соціально. Друга відмінність цієї теорії полягає у тому, що вона головним чином досліджується з використанням методів соціальної нейробиології. Вищезазначені дослідники стверджують, що дегуманізація відбувається, коли активація нейронної мережі (яка є основою соціального пізнання) не відбувається під час сприйняття людської поведінки. Нарешті третій важливий момент теорії полягає у тому, що вона визначає дегуманізацію на основі стереотипного контексту. Тож відповідно до цієї теорії, групові стереотипи різняться в залежності від вимірювання тепла та компетентності. Групи, якими велика кількість людей захоплюється, сприймаються як високі в обох вимірах. Натомість групи, що викликають почуття жалості (наприклад, люди похилого віку) розглядаються як теплі, але некомпетентні. Групи, які викликають почуття заздрощів (наприклад, заможні знаменитості) розглядаються як холодні, але компетентні. Групи, які викликають огиду (наприклад, маргінали), однозначно розглядаються як низькі в обох вимірах. Harris та Fiske стверджують, що дегуманізуючі уявлення націлені на ці «найнижчі з низьких» групи. Тому «більш високі» групи не можуть залучити типову зону соціального пізнання, активуючи нейроструктури, що пов'язані з огидою (Harris, Fiske, 2006).

Четвертий теоретичний підхід до дегуманізації виник із недавньої роботи зі сприйняття розуму, вивчення атрибуції розуму стосовно істот усіх видів. Дивний висновок цього дослідження полягає в тому, що розум приписується двом окремим вимірам. Один вимір включає в себе розумові здібності, такі як мислення, самоконтроль і спілкування, і відрізняє людей від нелюдських тварин, в той час як другий, а саме «досвід» включає такі

атрибути, як емоції, свідомість і особистість, і відрізняє людей від роботів і неживих об'єктів. Ці виміри показують сильну схожість з моделлю Haslam: перший вимір представляє людську унікальність за змістом та контрастом, людську природу - за досвідом (Waytz, 2010).

Насправді дегуманізація може бути як явною, так і неявною. Історії відомі такі випадки дегуманізації, які є безпосередньо прямо образливими. Так, наприклад, люди часто безпосередньо порівнюють інші групи та їхніх представників із нелюдьми мовними засобами. Чисельні соціопсихологічні експерименти демонструють, зокрема, факт, що метафори тварин зазвичай означають деградацію («мавпи», «собаки») або огиду («щури», «свині»). Нерідко приклади такої прямої дегуманізації можна побачити у добірках медіа-пропаганди. Такі різкі приклади стосуються соціальних груп на кшталт девіантів, терористів та представників інших етносів. Менш кричущими, але все ж таки дещо явними є переконання про те, що іншим не вистачає деяких характеристик, які мають люди. Ця форма дегуманізації характеризується класичними дослідженнями інфрагуманізації (Quiamzade, Lalot, 2023).

Процес дегуманізації слід відрізнити від процесу психологізації. Теорія психологізації постулює, що соціальні групи можуть використовувати стратегію атрибуцій, щоб зруйнувати довіру до джерела впливу, яке вважається небажаним, і, отже, захистити своїх членів від такого впливу. Психологізація та дегуманізація мають схожість. Однак є дві основні відмінності у міжгруповому контексті. По-перше, психологізація – це стратегія переконливого повідомлення. Вона виникає у тому випадку, коли джерело намагається вплинути на членів групи та змусити їх змінити свою думку про аутгрупу. Дегуманізація ж призначена для виправдання дискримінації щодо аутгрупи незалежно від того. Інакше кажучи, дегуманізація використовує внутрішню анімалістичну специфіку з метою пояснення чому аутгрупа є такою якою вона є, у той час як психологізація

використовує своєрідні психологічні механізми, щоб пояснити, чому джерело говорить те, що воно говорить. По-друге, психологізація безпосередньо націлена на джерело, яке виступає за свою власну (меншість чи стигматизовану) групу (Quiamzade, Lalot, 2023).

Деякі соціальні групи частіше ніж інші стають об'єктами дегуманізації.

Взагалі, виходячи з проведеного теоретичного дослідження, можна узагальнити, що найчастіше такими соціальними групами є:

- 1) представники деяких рас (зокрема, темношкірі та азіати);
- 2) представники деяких етносів (корінні народи, народи-учасники збройних конфліктів тощо);
- 3) представники деяких професійних спільнот;
- 4) представники деяких гендерів (зокрема, жінки);
- 5) іммігранти та біженці;
- 6) представники нижчих соціоекономічних класів;
- 7) представники соціальних груп, члени яких перебувають у складних життєвих обставинах (психічно хворі, засуджені, безпритульні тощо).

Часто ці соціальні групи дійсно є «групами з низьким статусом», відповідно до стереотипів, які сформувалися у суспільстві.

Можливість того, що «навіть жінки» можуть бути дегуманізовані, нещодавно була підтримана кількома дослідниками, які показують, що дегуманізуюче сприйняття може залежати від характеристик сприймача і від того, як зображуються жінки. Наприклад, виявили, що коли учасники зосередилися на зовнішності жінок, а не на своїй особистості, вони вважали, що їм не вистачає людської природи, а також тепла, моралі та компетентності. Цінності, компетентності та здатності відчувати біль приписувалися жінкам (і чоловікам), коли їхні тіла були сексуалізовані чи

стали візуально помітними. На базовому та автоматичному рівні Bernard показав, що жінки візуально обробляються як об'єкти, а не як люди (Bernard, 2012). Чикара виявив, що ворожі сексистські чоловіки, які переглядають сексуальні зображення жінок, показали зниження нейронної активації у зонах соціального пізнання. Сексуальні жінки побічно асоціюються з тваринами як чоловіками, так і жінками. Поруч з цим чоловіки, які побічно асоціюють жінок з тваринами та предметами, мають більш високу схильність до сексуальної агресії (Rudman, Mescher, 2012).

Цікавим є той факт, що деякі дослідники встановили, що люди, які згадували або відчували епізоди соціальної ізоляції, оцінювали себе як тих, хто не має рис людської природи (Twenge, 2003). Крім того, гравці жорстоких відеоігор оцінили себе нижче по людяності безпосередньо після гри в жорстоку інтерактивну відеогру (Bastian, Haslam, 2011). Тобто люди часто схильні дегуманізувати навіть самих себе як представників певних груп.

Наразі є докази того, що індивідуальні особистісні відмінності, відмінності у переконаннях, ідеологіях та відносинах відіграють певну роль у дегуманізуванні інших.

Самозакохані люди особливо схильні бачити інших менш людьми, ніж вони самі (Locke, 2009). Також більш високий рівень психопатії та аутизму був пов'язаний з приписуванням меншого розуму деяким людям (Gray, 2011). Елементи "темної тріади" (нарцисизм, психопатія та макіавеллізм) безпосередньо впливають на особистісні стосунки і можуть бути причинами дегуманізування представників аутгруп.

Література про роль ідеологій у дегуманізації більш істотна, ніж література про особистість. Праві з більшою вірогідністю будуть інфрагуманізувати представників аутгруп, аніж ліві (Hodson, Costello, 2007).

Найбільш відтвореною ідеологічною кореляцією дегуманізації є орієнтація на соціальне домінування. Hodson та Costello вважали її найсильнішим предиктором дегуманізації іммігрантів. Мабуть, найбільш вражаюча знахідка цих авторів полягає в тому, що рівень орієнтації на соціальне домінування білих батьків передбачає тенденцію їхніх дітей до дегуманізації чорношкірих дітей (Hodson, Costello, 2007).

У процесі дегуманізації значну роль відіграють такі компоненти як: емоції, мотиви (моральна рівновага, соціальність, груповий захист, сексуальність), загроза, пізнання (егоцентризм сприяє дегуманізації) та потужність (Quiamzade, Lalot, 2023).

У більшій кількості досліджень було вивчено саме роль мотивів у дегуманізації. Було розглянуто чотири основні мотиви: соціальність, сексуальність, моральну рівновагу та груповий захист.

Докази того, що необхідність соціального зв'язку відіграє роль у дегуманізації, виникли в дослідженнях антропоморфізму, які показали, що люди із незадоволеними соціальними потребами особливо схильні приписувати людям відсутність розуму. Крім того, люди, які були соціально ізольовані, також почуваються менше людьми, ніж інші (Epley, 2008).

Дослідження ролі сексуальних мотивів у дегуманізації обмежується лише дослідженнями про сприйняття об'єктивованих жінок, про які вже зазначалося раніше у цьому підрозділі.

Castano та Giner-Sorolla виявили, що люди з більшою ймовірністю дегуманізують аутгрупу, яка зазнала історичних збитків, коли на їхню інгрупу було покладено відповідальність за це. Люди мотивовані уникати колективної провини і, заперечуючи гуманність чи моральну цінність її історичних жертв, вони можуть досягти цієї мети (Castano, Giner-Sorolla, 2006).

Мотив групового захисту також відіграє роль. Koval виявив, що люди схильні судити про негативні атрибути своєї групи як про людську (тобто людську природу) більшою мірою, ніж аутгрупові недоліки. Цей ефект гуманізації внутрішньогрупових недоліків залежить від знайомої тенденції приписувати більш позитивні атрибути інгрупі (Koval, 2012).

Єдиним соціально-структурним фактором, який був досліджений як той, що сприяє дегуманізації – це влада (сюди ж фактично можна зарахувати і гроші та статус). Здатність влади посилювати дегуманізацію була додатково продемонстрована. Gwinn виявив, що студенти, яким було призначено потужні ролі у діадах, оцінили свого більш слабого партнера як того, хто не має унікальних людських рис (Gwinn, 2013).

Крім того, варто зазначити, що дегуманізація не завжди про ненависть чи нетерпимість, часто дегуманізація присутня там, де є байдужість та ігнорування. Тобто таким чином варто стверджувати про те, що дегуманізація може бути як активною, так і пасивною.

Міжгрупові контакти можуть покращити міжгрупові відносини, особливо коли вони були позитивними (наприклад, Barlow, 2012; Pettigrew, Tropp, 2011). Найчастіше дослідження показували можливість того, що позитивний контакт з окремими членами чужої групи зменшує упередження щодо цих осіб, яке потім розширюється та узагальнюється, щоб зменшити афективне упередження щодо чужої групи в цілому. Метааналітична підтримка цієї гіпотези показує, що міжгрупові контакти пов'язані з помірним зниженням упереджень (Bruneau, Hameiri, Kteily, 2020).

Позитивний контакт може безпосередньо зменшити дегуманізацію, кинувши виклик переконанням, що інша сторона нижче за нас за статусом, складністю, інтелектуальними здібностями або гідністю. У тій мірі, якою люди позитивно взаємодіють із членами чужої групи, з якими вони, можливо, не спілкувалися раніше, вони можуть побачити бік чужої групи,

яка несумісна з більш нелюдськими стереотипами, з якими вони стикаються, наприклад, у ЗМІ (Esses, 2013). Зокрема, література з дегуманізації передбачає, що одна з причин, через яку люди дегуманізують інших, полягає в тому, що вони відчувають загрозу (Kteily, 2015). Позитивний міжгруповий контакт дуже ефективний у пом'якшенні міжгрупової загрози (Bruneau, Nameiri, Kteily, 2020).

Одне специфічне метасприйняття, яке, як було показано, сприяє дегуманізації та міжгруповій ворожості — це методегуманізація — сприйняття того, що чужа група дегуманізує чийсь групу (Kteily, 2016). Так, наприклад, явище матедегуманізації було виявлено у крос-культурному дослідженні Techakesari (2015) серед гонконгських китайців, білих американців та тайських будистів, а Kteily та Bruneau (2017) виявили це явище серед латиноамериканців та мусульман, котрі проживають у Сполучених Штатах. Bruneau, Nameiri та Kteily (2020) наводять у своєму дослідженні подібні приклади метадегуманізації стосовно сприйняття угорцями ромів та ізраїльтянами палестинців.

Таким чином, міра, якою групи дегуманізують інших, принаймні частково залежить від того, наскільки внутрішня група думає, що вони дегуманізовані зовнішньою групою, окрім ефектів метаупередження (тобто ступеню ворожості чужої групи до внутрішньої). Проте варто зазначити, що на процес дегуманізації та метагуманізації насамперед впливають такий показник як наявність контактів із членами аутгрупи – передусім їхня якісна складова, а не кількісна (Bruneau, Nameiri, Kteily, 2020).

1.3 Інфрагуманізація як більш м'яка форма дегуманізації аутгруп

У цій праці особливий акцент робиться на одній з чотирьох теорій дегуманізації, а саме на теорії інфрагуманізації. Питання інфрагуманізації вже було частково розкрито у попередньому підрозділі, проте наразі його розгляд буде більш детальним.

Leuens та його колеги спочатку шукали робоче розуміння людства. Неофіційне опитування цивільних запропонувало у результаті три основні атрибути, які відрізняють людей від тварин: інтелект, мову та унікальні («вишукані») емоції, тобто вторинні. Зосередившись на цих «вторинних» емоціях, які вважається унікальними та доступними лише для людини, ці дослідники міркували, що менше приписування вторинних емоцій членам аутгруп, ніж членам інгруп рівносильно м'якому запереченню людяності представників аутгруп (у порівнянні з інгрупою аутгрупа менш людяна). Оскільки унікальні людські емоції можуть бути позитивними (наприклад, радість) або негативними (наприклад, збентеження), цей опис меншої людяності в принципі може відбуватися незалежно від будь-якої негативної оцінки аутгрупи. Leuens та його колеги встановили прогнозований ефект інфрагуманізації у великому обсязі досліджень (Leuens, 2007). Їхні дослідження показали, що це явище є надійним у багатьох міжгрупових контекстах. Також воно може проявлятися і за відсутності міжгрупового конфлікту, залежно від наявності значних відмінностей усередині групи та поза групою та незалежно від відступу від групи або внутрішньогрупового фаворитизму. Явище може бути продемонстровано у простих завданнях з надання суджень, які зазвичай включають атрибуцію емоцій групам; а також шляхом використання методів неявної асоціації (Paladino, 2002). Таким чином може бути показано, коли людство представлене вторинними та первинними емоціями або безпосередньо словами, пов'язаними з людиною та тваринами (Viki, 2006). Інфрагуманізація має безліч поведінкових наслідків, і вона, мабуть, пов'язана не лише з відсутністю визнання людяності аутгрупи, а й з активним небажанням прийняти її.

Розуміння емоцій як соціального явища окреслює концептуальну відмінність між валентністю (позитивною чи негативною для досвіду) та соціальністю (просоціальністю чи антисоціальністю). Хоча сум, наприклад, є негативним для досвіду, він за своєю суттю не є антисоціальним за своїм

характером. Багато результатів досліджень сходяться на думці, що, хоча жаль або каяття негативні у плані переживання, вони не є недобрими за характером (Vaish, Nerach, 2020). Аргумент Enoch, Tipper та Over полягає в тому, що негативні емоції (які дослідники теорії інфрагуманізації включили до своїх праць) такі як розчарування, жаль, меланхолія та каяття (Banton, 2020) негативні для досвіду, але не є антисоціальними і тому не найкращим чином підходять для визначення того, чи відокремлена інфрагуманізація від міжгрупових переваг (Enoch, Tipper, Over, 2021).

Cortes припустив, що упередження інфрагуманізації переважно відбуваються, коли міжгрупова ситуація сприймається як актуальна (тобто міжгрупова диференціація має сенс для учасників). Відповідно, категоризація у штучній та безглуздій ситуації не повинна призводити учасників до інфрагуманізації членів аутгруп. Навпаки, оскільки критерій класифікації стає значним, слід дотримуватися упередження інфрагуманізації (люди повинні почати вносити відмінності в атрибуцію вторинних (але не первинних) емоцій членам усередині групи та поза групою) (Cortes, 2005).

Інфрагуманізація – це упередженість, обумовлена двома мотивами. З одного боку, мотивація хвалити інгрупу, з другого – мотивація знецінювати аутгрупу. Зокрема, з ранніх досліджень було зазначено, що інфрагуманізація відбулася після активації внутрішньогрупової ідентичності учасників. Інфрагуманізація, наприклад, на етнічному рівні може бути пов'язана з внутрішньогруповою симпатією та зневагою до аутгрупи (націоналізм), але не тоді, коли була лише внутрішньогрупова симпатія (патріотизм) (Rodriguez, Betancor, 2023).

Упередженість інфрагуманізації є більш поширеною тенденцією, ніж вважалось раніше, тому що вона не обов'язково потребує міжгрупового конфлікту. Однак дослідження показують, що тією мірою, якою символічні загрози становлять небезпеку не тільки для звичаїв, традицій і цінностей

групи, але і для власної ідентичності, вони більш тісно пов'язані з інфрагуманізацією, ніж з реалістичними загрозами (Rodriguez, Betancor, 2023).

Попередні дослідження показали, що інфрагуманізація вища серед тих людей, які сильно ідентифікують себе зі своєю групою (Paladino, 2004). Тож теорія передбачає, що інфрагуманізація має бути вищою за рівнем серед тих людей, які сильно розрізняють групи з погляду сутності. Отже індивідууми зі значної категорії виявлятимуть більше інфрагуманізації, ніж індивідууми у незначних категоріях.

Результати експериментів демонструють, що інфрагуманізація, на відміну від прямих форм упереджень, не схильна до тенденції соціальної бажаності і не залежить від бажання випробуваного бути менш чи більше упередженим, оскільки вона є непрямим (часто неусвідомлюваним) упередженням (Rodriguez, 2016).

Однією з ключових відмінностей теорії інфрагуманізації від інших підходів до міжгрупових відносин і, насамперед, від теорії соціальної ідентичності є теза про те, що позитивне упередження на користь інгрупи може виникати не тільки на підставі приписування позитивних характеристик (як у випадку з фаворитизмом інгруп). Атрибуція інгрупі більшої кількості негативних унікально-людських емоцій також свідчить про позитивне зміщення на користь своєї групи та інфрагуманізації аутгрупи, оскільки вторинні емоції будь-якої валентності відрізняють людину від тварини. Не менш важливо, що інфрагуманізація є феноменом, який можна зафіксувати лише за порівняння груп (зокрема, інгрупи та аутгрупи). При цьому приписування інгрупі більшої кількості вторинних емоцій автоматично передбачає, що аутгрупа, з якою проводилося порівняння, інфрагуманізується, тобто її члени сприймаються як такі, що не повною мірою мають «людську сутність». Таким чином, інфрагуманізація є відразу і позитивним упередженням щодо своєї групи, і негативним —

стосовно аутгрупи, що також відрізняє її від інгрупового фаворитизму, який може бути не залежним від групового порівняння і не обов'язково супроводжується аутгруповою ворожістю (Viki, 2012).

А ось поєднує ці два феномени значення рівня ідентифікації із групою. Дослідження показують, що прояв інфрагуманізації пов'язаний зі ступенем, в якому ідентичність з конкретною групою є значною частиною Я-концепції індивіда. У разі високої ідентифікації індивіди демонструють тенденцію максимально захищати «людяність» своєї групи, у тому числі за рахунок виключення із групи людей, які можуть якось її «скомпрометувати» (наприклад, через зовнішню схожість із приматами) (Cortes, 2009).

На відміну від асиметрії, яка є у дослідженнях забобонів та дискримінації, які підкреслюють статус і владу групи, інфрагуманізація доступна будь-якій групі. Отже, вона не передбачає, що групи з нижчим статусом мають залишатися пасивними чи відступати від себе. Дослідження показують, що групи з нижчим статусом також інфрагуманізують групи з вищим статусом, якщо вони не вважають відмінності законними та добре обґрунтованими (Rodriguez, Betancor, 2023).

Групи, які вірогідно будуть показувати найвищий рівень інфрагуманізації аутгруп:

- 1) люди із високим рівнем орієнтації на соціальне домінування;
- 2) люди, які мають високу ідентифікацію зі своєю інгрупою;
- 3) люди, які розуміють, що живі організми організовані у вертикальному вимірі та підтримують людську перевагу;
- 4) люди, які дотримуються консервативних політичних поглядів (Rodriguez, Betancor, 2023).

Інфрагуманізація провокує широкий спектр процесів:

1) сприяє моральному обґрунтуванню насильства, скоєного щодо аутгруп, не дозволяє активувати співчуття, необхідне для примирення, ускладнює прощення реакції на аутгрупу за міжгруповим конфліктом;

2) збільшує поведінку допомоги по відношенню до членів групи, які виявляють вторинні емоції, одночасно знижуючи ймовірність допомоги інфрагуманізованій аутгрупі;

3) сприяє подоланню стресу, пов'язаного з роботою, у медичних умовах;

4) посилює трансцендентне почуття існування, підкреслює унікальні людські аспекти себе та уникає почуття крихкості та страху смерті;

5) сприяє соціальній мобілізації та колективним діям у відповідь на дії уряду (Rodriguez, Betancor, 2023).

Варто вкотре констатувати, що положення у суспільстві не має прямого впливу на те, яка група дегуманізує чи інфрагуманізує, а яка є дегуманізованою чи інфрагуманізованою. Так, певна річ, наведені характеристики осіб, які найчастіше стають суб'єктами або об'єктами таких процесів, можуть дати нам змогу приблизно сконструювати психологічний портрет обох персонажів, однак по факту процеси дегуманізації та інфрагуманізації можуть бути взаємними. Наприклад, інколи для інфрагуманізування аутгрупи достатньо знання про те, що ця аутгрупа сама інфрагуманізує інгрупу.

Дослідження інфрагуманізації переважно були зосереджені на відмінностях у статусі між національними, етнічними чи регіональними групами. Справді деякі дослідження показали, що за наявності консенсусу з приводу відмінностей у статусі, наприклад, у робочих групах, члени груп з низьким статусом не були упереджені в атрибуції унікальних людських емоцій або були упереджені на користь членів групи з вищим статусом (Iatridis, 2013).

Russo та Mosso (2019) вважають, що сприйняття легітимності власного групового становища у суспільстві – більше важливе, ніж самого статусу. Сприйняття власної позиції як незаконної може активувати як групові, так й соціальні мотиви. Згідно з теорією соціальної ідентичності, за певних умов члени групи будуть поводитися відповідно до переважаючої ієрархії статусів. Зокрема, коли відмінності у статусі сприймаються як законні, члени груп з низьким статусом виявлятимуть фаворитизм поза групою, тоді як члени груп з високим статусом виявлятимуть внутрішньогруповий фаворитизм (Turner, 1980), форму дискримінації за взаємною згодою (Rubin, Hewston, 2004). Тобто сприйняття легітимності статусу кожної групи вказує на міжгруповий консенсус щодо відмінностей у статусі, що зменшує соціальну конкуренцію та збільшує дискримінацію за взаємною згодою (Russo, Mosso, 2019).

Ключовим чинником, що пояснює внутрішньогруповий і позагруповий фаворитизм як реакцію сприйняття легітимності свого статусу, є ідентифікація всередині групи, тобто ступінь включення себе до інгрупи. Члени групи з високим статусом більше ідентифікують себе зі своєю групою, коли статус групи є легітимним, але не коли він є незаконним, а члени груп з низьким статусом демонструють аутгруповий фаворитизм тією мірою, якою вони уникають ідентифікації зі своєю власною групою. Крім того, шляхом досліджень було встановлено, що існує позитивний зв'язок між внутрішньогруповою ідентифікацією та інфрагуманізацією аутгрупи (Russo, Mosso, 2019).

Люди схильні підтримувати переконання та ідеології, які роблять нерівність неминучою або раціоналізують нерівність за допомогою стереотипів. Якою б не була форма, тенденція підтримувати нинішні суспільні механізми виконує функцію полегшення неприємних почуттів, які можуть виникнути внаслідок усвідомлення їхнього власного положення чи структур суспільства. Це покликана пояснити теорія обґрунтування

систем Jost та Banaji (1994), згідно з якою існують психологічні фактори, які мотивують людей приймати, навіть підтримувати існуючу соціальну систему, незважаючи на те, що ця система тягне за собою значні витрати та відносно мало переваг як для них індивідуально, так і для спільноти загалом (Jost, Banaji, Nosek, 2004). Тобто це власне допомагає людям справлятися з реаліями та адаптуватися до них.

Одне з ключових питань, що виникають у межах критики теорії інфрагуманізації, пов'язане з роллю первинних емоцій. Автори згадують, що інфрагуманізація виникає у тому випадку, коли розбіжності у приписуванні вторинних емоцій є, а первинних — немає. При цьому на емпіричному рівні дослідники часто нехтують відмінностями в атрибуції первинних емоцій, акцентуючи увагу тільки на вторинних емоціях. Крім того, часто виникає плутанина та непорозуміння в інтерпретації результатів, пов'язаних з особливостями атрибуції первинних емоцій. Відсутність у теорії інфрагуманізації чіткого визначення ролі первинних емоцій, і навіть можливих інтерпретацій відмінностей у тому приписуванні інгрупі і аутгрупі істотно ускладнює розуміння результатів досліджень, проведених у межах цієї теорії (Leyens, Demoulin, Vaes, Gaunt, Paladino, 2007).

Висновки до розділу 1

У цьому розділі наведено теоретичне дослідження феномену інфрагуманізації у соціальній психології.

У першу чергу розглядається такий важливий для явища інфрагуманізації процес як формування образів «ми-вони» (власне формування інгруп та аутгруп). Він насамперед базується на теорії соціальної ідентичності, котра полягає у самоаналізі, самопізнанні особистості, її співвідношенні себе з іншими. У межах цього підрозділу, зокрема, було наведено функції ідентичності, її структуру, а саме:

когнітивний, емоційний, ціннісно-смісловий та діяльнісний компоненти, було наголошено про важливість стадій психосоціального розвитку особистості, її еґо та групової ідентичностей. Крім того, було розкрито питання загрози ідентичності, стратегій, спрямованих на подолання цієї загрози. Так, зокрема, до них належать: стратегія соціальної креативності, стратегія індивідуальної мобільності, стратегія соціальної конкуренції, стратегія зміни ідеології тощо. Говорячи про загрозу груповій ідентичності (у тому числі й еґо-ідентичності таким чином), йшла мова про переконання щодо факторів міжгрупових стосунків, серед яких: статус, стабільність, легітимність, проникність, наявність когнітивних альтернатив. Було розглянуто механізми функціонування групи – групову динаміку, групові стани, інтеграцію, диференціацію, виникнення «групової психіки». Вони у свою чергу тісно пов'язані з такими груповими ефектами як: ефект належності до групи, ефект синегрії, ефект соціальних лінощів, власне ефект «ми-вони». У контексті вищезазначених питань також була розкрита тематика міжгрупової реакції – внутрішньогрупового фаворитизму, упередження, лінгвістичного упередження, помилки атрибуції, виявлення менш просоціальної та позитивної поведінки і, зрештою, – дегуманізації.

Власне у наступному підрозділі була розглянута дегуманізація, зважаючи на те, що інфрагуманізація є більш м'якою формою дегуманізації. Остання у свою чергу, на думку різних дослідників, є процесом заперечення наявності у людини належної людяності (автономії, індивідуальності, почуття гідності); однією з форм морального виключення, формою колективної віри, наслідком відсутності просоціальних цінностей. Феномен дегуманізації тісно пов'язаний з поняттям так званого «психологічного есенціалізму», згідно якого кожна річ має свою власну сутність. Отже, власне людську сутність частіше за все люди надають або своїй групі, або ж «групі з високим статусом». Щоправда, певна річ саме формулювання «високого статусу» є досить відносним. Дегуманізація у свою має кілька

форм. У науковій літературі на цю тему переважно згадується чотири теорії – теорія механістичної дегуманізації (вона ж «подвійна модель дегуманізації»); теорія інфрагуманізації; теорія дегуманізації, пов'язана зі стереотипним контентом та теорія дегуманізації, пов'язана зі сприйняттям розуму. Крім того, було зауважено факт необхідності розмежування поняття дегуманізації з поняттям психологізації (яка власне є стратегією переконання). До того ж – було наведено найбільш типових суб'єктів та об'єктів дегуманізації, тією мірою, наскільки можливо використовувати саме такі формулювання, зважаючи на відносність понять. Тут буде слушно зауважити про розкриття поняття метадегуманізації, а також впливу на процес дегуманізації наявності позитивних контактів (позитивного досвіду спілкування) з представниками аутгруп.

В останньому підрозділі теоретичного розділу було окреслено власне ключове поняття цієї дослідницької роботи – явище інфрагуманізації. У центрі цієї теорії зосереджено три діади: аутгрупа-інгрупа, позитивні емоції-негативні емоції, первинні емоції-вторинні емоції). Говорячи про емоції, варто зауважити, що вони мають дві важливі складові: валентність (позитив чи негатив для досвіду), соціальність (просоціальна спрямованість чи антисоціальна). Більш того, у цьому підрозділі було окреслено основні мотиви інфрагуманізації – власне так би мовити «хвалити свою групу» та знецінювати аутгрупу. У ході теоретичного дослідження було встановлено, що високий рівень ідентифікації себе з групою провокує високу схильність до інфрагуманізування. Зауважувалося те, що сприйняття легітимності статусу є важливішим за статус. Окрім того, було розглянуто процеси, спровоковані інфрагуманізацією, а також встановлено те, що підтримка та раціоналізація нерівності провокується слідуванням переконанням та ідеології. Останнє у свою чергу пояснюється теорією обґрунтування систем.

Таким чином, у межах теоретичного дослідження була проведена робота з науковими джерелами на теми формування групової ідентичності, її функціонування та наслідків, серед яких, зокрема, розглянуті у цьому розділі явища дегуманізації та інфрагуманізації.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1 Методи дослідження інфрагуманізації

Традиційно ефект інфрагуманізації досліджується через приписування первинних та вторинних емоцій різної валентності інгрупам і аутгрупам. Проте, варто зазначити, що саме з цією методологією і пов'язані основні труднощі вимірювання інфрагуманізації.

Насамперед ґрунтуючись на висловлюваннях авторів та різних емпіричних результатах, можна стверджувати, що атрибуція емоцій різної валентності призводить не тільки до виникнення ефекту інфрагуманізації, але також може сприяти виникненню цілої низки додаткових ефектів.

Зокрема, в одній зі своїх робіт Leyens з колегами висловили припущення, що якщо інгрупі приписуватиметься більше вторинних та первинних позитивних емоцій, ніж аутгрупі, то такий патерн може бути розглянутий як прояв інгрупового фаворитизму (Leyens, Demoulin, Vaes, Gaunt, Paladino, 2001).

В іншій роботі ці автори відзначали, що якщо індивіди приписують групі більше будь-яких емоцій (незалежно від їх типу та валентності), це може свідчити про існування певного стереотипу про загальну емоційність групи (Leyens, Demoulin, Vaes, Gaunt, Paladino, 2007).

З іншого боку, оскільки атрибутуються емоції різної валентності, цілком ймовірним є виникнення ефектів позитивної чи негативної валентності (коли загалом будь-яка позитивна чи негативна інформація більшою мірою впливає на формування судження).

У результаті у кожному конкретному випадку необхідно чітко розуміти, який ефект фіксується при атрибутуванні емоцій. І, звичайно,

окремого значення набуває аналіз факторів, які сприяють виникненню саме інфрагуманізації, а не будь-якого іншого ефекту.

Загалом великий обсяг експериментальних даних свідчить про легкість, з якою відбувається інфрагуманізаційна упередженість, тоді як дослідження основних процесів, які ведуть такої упередженості, досі відсутні (Demoulin, Cortes, Viki, Rodriguez, Paladino, Leyens, 2009).

2.2 Дизайн актуального дослідження

Це дослідження, як і більшість нещодавніх українських досліджень у галузі соціальної психології, спрямоване на розкриття аспектів суспільних змін, які сталися внаслідок минулорічного повномасштабного вторгнення Російської Федерації. Як вже неодноразово зазначалося у теоретичній частині дослідження, простір для дегуманізації, а особливо інфрагуманізації, є досить широким, і ці дві форми сприйняття аутгруп особливо часто можна зустріти в обставинах міжнаціональних конфліктів та війн. Ми всі спостерігаємо очевидне протиставлення двох соціальних груп – нашої інгрупи українців та аутгрупи ворога. Більш того, ще одним активним суб'єктом російсько-української війни стала і Республіка Білорусь. Отже, таким чином, це дослідження базується навколо трьох соціальних груп, які є безпосередніми активними суб'єктами повномасштабного вторгнення в Україну.

Це дослідження власне розкриває аспекти того, чи інфрагуманізують українці дві аутгрупи – росіян та білорусів. Дизайн цього дослідження певною мірою ґрунтується на подібних дослідженнях італійських науковців Mosso та Russo (зокрема, 2019), які у свою чергу вивчали питання сприйняття, власне інфрагуманізації, її легітимності та стабільності стосовно груп з низьким статусом (іммігранти в Італії) групами з високим статусом (власне італійці). У цьому випадку поняття «низького» та «високого» статусів базується на такому факторі як соціоекономічний

статус. У нашому ж випадку «низький» статус застосовується стосовно загарбників, агресорів, у той час як «високий» – до жертви.

Таким чином, під час проведення власного дослідження було враховано такі показники як:

- ступінь самоідентифікації українців зі своєю інгрупою;
- ступінь легітимізації статусу аутгруп;
- ступінь статусної стабільності;
- ступінь власне інфрагуманізування аутгруп інгрупою;
- міра, якою члени інгрупи приписують позитивні та негативні первинні та вторинні емоції, а також пов'язані з ними явища, людям та тваринам.

Передусім варто зауважити, що це дослідження не має на мені прирівняти будь-кого з соціальних груп до тварин, надати їм нелюдських характеристик тощо. Крім того, воно не має на меті показати інгрупу як ту, що схильна до таких дій. Важливо зазначити, що збір, обробка та аналіз інформації відбувався виключно у наукових цілях з дотриманням конфіденційності та анонімності. Тим паче власне інфрагуманізація не прагне прирівняти кого-небудь до тварин, вона всього лиш фіксує те, якою мірою соціальним групам надаються саме людські емоції. Більш детальні особливості цього феномену були описані у попередньому розділі дослідницької роботи.

Отже, таким чином актуальне дослідження включає у себе такі емпіричні методи як:

1. Анкетування (метод семантичного диференціалу).
2. Соціально-психологічний експеримент (метод віньєток).

Дослідження складається із таких етапів як:

1. Дослідження групової ідентифікації українців (метод семантичного диференціалу).
2. Дослідження легітимізації статусу аутгрупи – росіян (метод семантичного диференціалу).
3. Дослідження статусної стабільності росіян (метод семантичного диференціалу).
4. Дослідження легітимізації статусу аутгрупи – білорусів (метод семантичного диференціалу).
5. Дослідження статусної стабільності білорусів (метод семантичного диференціалу).
6. Дослідження сприймання первинних та вторинних позитивних та негативних емоцій членів інгрупи (метод віньєток).
7. Дослідження сприймання первинних та вторинних позитивних та негативних емоцій членів аутгрупи – росіян (метод віньєток).
8. Дослідження сприймання первинних та вторинних позитивних та негативних емоцій членів аутгрупи – білорусів (метод віньєток).
9. Дослідження сприймання первинних та вторинних позитивних та негативних емоцій, а також пов'язаних з ними явищ стосовно належності їй людям та тваринам.
10. Збір демографічних даних, а також даних про наявність досвіду позитивного контакту з представниками аутгруп.

Розглянемо більш детально кожен з етапів.

З метою дослідження групової ідентифікації українців було обрано такий метод дослідження як семантичний диференціал. Таким чином, респондентам було запропоновано анкету, що містить ряд парних тверджень, котрі містили у собі протилежні позиції. Досліджувані повинні були на шкалі від 0 до 6 вказати якою мірою вони погоджуються з тим чи

тим твердженням, де власне 3 є показником, який рівною мірою включає у себе дві протилежні позиції або ж елемент невизначеності. При цьому 0 позначає максимальну прихильність до заперечної відповіді, а 6 – максимальну прихильність до стверджувальної відповіді. Отже, досліджуваним було запропоновано такі пари тверджень, що відображають протилежні позиції стосовно групової ідентифікації українців:

1. Мені зовсім не близька українська культура – Мені дуже близька українська культура.
2. Мені зовсім не близька українська мова – Мені дуже близька українська мова.
3. Зустрічаючи українців за кордоном, я намагаюся уникати контактів з ними – Зустрічаючи українців за кордоном, я намагаюся встановити контакти з ними якнайшвидше.
4. Я не можу сказати, що пишаюся своїм національним походженням – Я дуже пишаюся своїм національним походженням.
5. Мені зовсім не близькі цінності українського народу – Цінності українського народу є дуже близькими мені.

У першому розділі дослідницької роботи були наведені компоненти структури ідентичності, серед яких: когнітивний, емоційний, ціннісно-смысловий та діяльнісний. Вищезазначені запитання включають ці компоненти наступним чином:

- 1 питання – когнітивний компонент.
- 2 питання – когнітивний компонент.
- 3 питання – діяльнісний компонент.
- 4 питання – емоційний компонент.
- 5 питання – ціннісно-смысловий компонент.

На етапі дослідження легітимізації та статусної стабільності аутгруп також було використано метод семантичного диференціалу. Важливо зазначити, що побудова та функціональність шкали від 0 до 6 діє таким же чином як і у першому блоці запитань. Запитання, котрі були поставлені респондентам насамперед стосувалися соціально-політичних та соціокультурних характеристик аутгруп.

За допомогою наступних запитань була виміряна легітимність статусу ауутгрупи росіян:

1. Я вважаю, що бездіяльність (мовчання, неготовність до участі у протестах тощо) росіян має інші причини, які не означають саме підтримку військової агресії стосовно України – Я вважаю, що бездіяльність (мовчання, неготовність до участі у протестах тощо) росіян означає те, що вони підтримують військову агресію стосовно України.
2. Я вважаю, що кількість росіян, які мають імперські погляди, перебільшена – Я вважаю, що дуже великий відсоток росіян має імперські погляди.
3. Я вважаю, що кількість росіян, котрі сміються над українцями, перебільшена – Я вважаю, що дуже великий відсоток росіян сміється з жартів про українців.
4. Я вважаю, що є росіяни, яких дійсно можна назвати хорошими людьми – Я вважаю, що хороших росіян не існує.

За допомогою наступних запитань була виміряна стабільність статусу ауутгрупи росіян:

1. Я думаю, що з часом “російська опозиція” може влаштувати переворот чинної влади – Я думаю, що у жодних російських політиків чи олігархів нема у планах перевороту.

2. Я думаю, що з часом росіяни таки повстануть проти чинної влади – Я думаю, що росіяни ніколи не повстануть проти чинної влади.
3. Я думаю, що з часом наші стосунки з росіянами скоріше за все наладяться – Я думаю, що наші стосунки з росіянами ніколи не наладяться.
4. Я певною мірою симпатизую російській культурі та мові – Я відчуваю вкрай негативні емоції стосовно російської культури та мови.

За допомогою наступних запитань була виміряна легітимність статусу ауутгрупи білорусів:

1. Я вважаю, що білоруси не несуть відповідальність за війну в Україні – Я вважаю, що білоруси несуть таку ж відповідальність за війну в Україні як і росіяни
2. Я вважаю, що причини невдалих протестів 2020 року у Білорусі полягають не у слабкості білорусів – Я вважаю білорусів слабкими, адже у 2020 році вони не змогли скинути чинну владу
3. Я вважаю, що бездіяльність білорусів має інші причини, які не означають саме підтримку військової агресії стосовно України – Я вважаю, що бездіяльність білорусів означає те, що вони підтримують військову агресію стосовно України
4. Я вважаю, що білоруси відрізняються від росіян таким же чином як і українці – Я вважаю, що білоруси за великим рахунком мало чим відрізняються від росіян

За допомогою наступних запитань була виміряна стабільність статусу ауутгрупи білорусів:

1. Я думаю, що з часом білоруси повторять протести 2020 року – Я думаю, що білоруси не спробують повторити протести 2020 року

2. Я думаю, що Білорусі вдасться звільнитися від російського ярма з часом – Я думаю, що білоруси самі не захочуть звільнитися від російського ярма
3. Я певною мірою симпатизую білоруській культурі та мові – Я радше відчуваю негативні емоції стосовно білоруської культури та мови
4. Я думаю, що Білорусь після зміни влади зможе стати хорошим союзником України – Я думаю, що Білорусь ніколи не зможе стати союзником України

Наступний етап дослідження – соціально-психологічний експеримент. Проводився він у форматі демонстрації респондентам віньєток – моделей життєвих ситуацій. Цей метод було використано з метою фіксації підсвідомих переконань досліджуваних стосовно інгрупи та ауутгруп. Згідно інструкції, респонденти мали швидко, без зайвих роздумів, давати відповіді на запитання що стосуються емоцій інших людей. Серед таких людей – представник інгрупи (українець), по одному представнику з кожної ауутгрупи (тобто окремо росіянин та окремо білорус). Це дослідження власне було спрямовано на те, аби зрозуміти якою мірою українці приписують переживання первинних та вторинних позитивних та негативних емоцій представнику інгрупи та представникам ауутгруп у різних життєвих ситуаціях, які є як успішними для того, хто поміщений у цю змодельовану ситуацію, так і невдалими. Моделі життєвих ситуацій були побудовані у просторі європейського ринку праці. На це рішення насамперед вплинуло два фактори. Перший фактор спричинений особистими науковими інтересами, а саме – організаційною психологією, питаннями трудової імміграції та рівністю на ринку праці. Другий фактор зумовлений актуальним для українців питанням наразі – працевлаштуванням закордоном, передусім у європейських країнах

(виходячи з кількості біженців у Європі), а також фактом наявності великої вірогідності зустрічі українців закордоном з представниками аутгруп-суб`єктів повномасштабного вторгнення.

Отже, досліджуваним було наведено такі чотири гіпотетичні ситуації (непарні сценарії варто розглядати як успішні, парні – як невдалі) на європейському ринку праці:

1. Українець_ка отримує роботу у Європі відповідно до кваліфікації, внаслідок цього людина переживає...
2. Українець_ка НЕ отримує роботу у Європі відповідно до кваліфікації, внаслідок цього людина переживає...
3. Українець_ка отримує підвищення у Європі відповідно до кваліфікації, внаслідок цього людина переживає...
4. Українець_ка отримує роботу у Європі, яка відповідає нижчій кваліфікації (наприклад, фізична праця замість інтелектуальної), внаслідок цього людина переживає...

У наступних віньєтках «українець_ка» змінюється на «росіянин_ка» та «білорус_ка». У кожній із віньєток респонденту пропонується оцінити якою мірою (обираючи від 0 до 6, де 0 – взагалі не відчуває, а 6 – відчуває максимально сильно) герой тієї чи тієї ситуації переживає первинні (перші чотири) та вторинні (чотири останні) позитивні (перші дві серед первинних та перші дві серед вторинних) та негативні (останні дві серед первинних та останні дві серед вторинних) емоції, серед яких:

- Щастя
- Задоволення
- Сум
- Злість
- Гордість
- Натхнення

- Розчарування
- Провина

На наступному етапі досліджуваним надається перелік слів, які включають як первинні та вторинні позитивні та негативні емоції, так і поняття, що стосуються людей та тварин. Респондентам потрібно було позначити кожне з понять як те, що стосується або тільки людей, або тільки тварин, або ж і людей, і тварин водночас. Таким чином, серед таких слів – всі ті 8 первинних та вторинних позитивних та негативних емоцій, які представлені вище, у описі попереднього блоку, а також такі поняття як:

- Особистість
- Згряя
- Істота
- Людство

В останньому блоці дослідження респонденти мали дати відповідь на такі запитання як:

1. Стать (жіноча, чоловіча, інша).
2. Вік
3. Найвищий рівень освіти станом на зараз (повна середня освіта; молодший бакалавр або ж молодший спеціаліст; бакалавр; магістр; освітньо-науковий, освітньо-творчий, науковий рівень).
4. Чи проживають наразі закордоном, чи розглядають можливість працевлаштування коли-небудь у майбутньому.
5. Чи мають позитивний досвід спілкування з росіянами.
6. Чи мають позитивний досвід спілкування з білорусами.
7. Запитання на визначення соціоекономічного статусу респондента.

Для з'ясування відповідей щодо соціоекономічного запитання було використано непряме питання, спрямоване на моделювання гіпотетичної ситуації, яка має на меті відобразити істинну ситуацію, а не суб'єктивне сприйняття респондента. До того ж існує поширена думка про складність диференціації вищого нижчого та нижчого середнього класів, де єдина відмінність фактично полягає у наявності заощаджень. Щоправда, існує вірогідність, що відповідь на це запитання могли даватися з позиції Я-бажаного замість Я-реального. Питання звучить наступним чином: «Уявіть, будь ласка, що у Вас вдома зламався холодильник. Чи є у Вас можливість придбати новий найближчим часом?». Запропоновані варіанти відповідей у свою чергу приховують чотири соціоекономічні рівні:

- нижчий нижчий («Взагалі не маю такої можливості»);
- вищий нижчий («Придбаю вживаний холодильник або візьму у розстрочку»);
- нижчий середній («Придбаю новий на кошти з власний заощаджень, відчувши суттєвий «удар по бюджету»);
- вищий середній і далі («Спокійно придбаю новий на кошти з власних заощаджень, не відчувши суттєвий «удар по бюджету»).

2.3 Характеристика вибірки та процедури проведення дослідження

Зважаючи на специфіку теми, дослідження було проведено безпосередньо серед українців. Всього взяв участь 121 респондент віком від 18 до 65 років. Зважаючи, на дані, які були зібрані в останньому дослідницькому блоці, вибірка має наступні риси.

Таблиця 2.1
Розподіл респондентів за статтю

		Ordinal				Nominal
Q22	Ваша стать:					
...	Answers	Frequency	Percent	Valid	Cumulative	
	1 (Жіноча)	94	23%	78%	78%	
	2 (Чоловіча)	27	6%	22%	100%	
	3 (Інша)	0	0%	0%	100%	
▼ Valid	Valid	121	29%	100%	/	
	Average	1.2	Std. deviation	0.4		

Таблиця 2.2
Розподіл респондентів за місцем проживання

		Ordinal				Nominal
Q25	Чи проживаєте Ви наразі закордоном? Якщо ні, то чи розглядаєте Ви можливість працевлаштування закордоном КОЛИ-НЕБУДЬ у майбутньому?					
...	Answers	Frequency	Percent	Valid	Cumulative	
	1 (Проживаю закордоном)	52	13%	43%	43%	
	2 (Проживаю в Україні, розглядаю можливість працевлаштування закордоном)	33	8%	27%	70%	
	3 (Проживаю в Україні, виключаю можливість працевлаштування закордоном)	36	9%	30%	100%	
▼ Valid	Valid	121	29%	100%	/	
	Average	1.9	Std. deviation	0.8		

Таблиця 2.3
Розподіл респондентів за рівнем освіти

		Ordinal				Nominal
Q24	Найвищий рівень освіти, який Ви маєте станом на зараз:					
...	Answers	Frequency	Percent	Valid	Cumulative	
	1 (Повна середня освіта)	20	5%	17%	17%	
	2 (Молодший бакалавр\молодший спеціаліст)	10	2%	8%	25%	
	3 (Бакалавр)	47	11%	39%	64%	
	4 (Магістр\спеціаліст)	38	9%	31%	95%	
	5 (Освітньо-науковий, освітньо-творчий, науковий рівень)	6	1%	5%	100%	
Valid	Valid	121	29%	100%	/	
		Average	3.0	Std. deviation	1.1	

Таблиця 2.4
Розподіл респондентів за рівнем доходу

		Ordinal				Nominal
Q28	І нарешті останнє запитання. Уявіть, будь ласка, що у Вас вдома сьогодні зламався холодильник. Чи є у Вас можливість придбати новий найближчим часом?					
...	Answers	Frequency	Percent	Valid	Cumulative	
	1 (Взагалі не маю такої можливості)	13	3%	11%	11%	
	2 (Придбаю холодильник б\у або візьму новий у розстрочку)	42	10%	35%	45%	
	3 (Придбаю новий на кошти з власних заощаджень, відчувши суттєвий "удар по бюджету")	38	9%	31%	77%	
	4 (Спокійно придбаю новий на кошти з власних заощаджень, не відчувши суттєвий "удар по бюджету")	28	7%	23%	100%	
Valid	Valid	121	29%	100%	/	
		Average	2.7	Std. deviation	1.0	

Таблиця 2.5
Розподіл респондентів за наявністю
досвіду позитивного контакту з
членами першої аутгрупи

		Ordinal	Nominal		
Q26	Чи маєте Ви позитивний досвід спілкування з росіянами?				
...	Answers	Frequency	Percent	Valid	Cumulative
	1 (Так)	61	15%	50%	50%
	2 (Hi)	60	14%	50%	100%
▼ Valid	Valid	121	29%	100%	/
	Average	1.5	Std. deviation	0.5	

Таблиця 2.5
Розподіл респондентів за наявністю
досвіду позитивного контакту з
членами другої аутгрупи

		Ordinal	Nominal		
Q27	Чи маєте Ви позитивний досвід спілкування з білорусами?				
...	Answers	Frequency	Percent	Valid	Cumulative
	1 (Так)	71	17%	59%	59%
	2 (Hi)	50	12%	41%	100%
▼ Valid	Valid	121	29%	100%	/
	Average	1.4	Std. deviation	0.5	

Збір даних дослідження відбувався у форматі он-лайн опитування, зважаючи на те, що для дослідження були цікавими респонденти із різних регіонів країни, а також ті українці, які переїхали до інших країн у зв'язку з повномасштабним вторгненням.

Дані було зібрано за допомогою платформи онлайн-досліджень Ika.

Висновки до розділу 2

Актуальне емпіричне дослідження спрямоване на вивчення інфрагуманізування аутгруп інгрупою, того наскільки цей процес є легітимним і стабільним. Інфрагуманізація у такому випадку здійснюється групою з високим статусом стосовно групи з низьким статусом. Легітимність процесу відображається у показнику того, якою мірою та чи та група має право на свій високий чи низький статус. Поруч з цим стабільність процесу відображається у показнику того, наскільки статус групи є стійким до, так би мовити, зовнішніх подразників. У випадку цього дослідження інгрупою виступають безпосередньо українці, тоді як аутгрупи, які розглядаються, є суб'єктами повномасштабного вторгнення в Україну – росіянами та білорусами. Це дослідження покликане заміряти ті суспільні процеси, які відбуваються у воєнну добу.

Для побудови власного дослідження було використано попередні напрацювання дослідників на тему інфрагуманізації, а саме – взято за основу ідею вимірювання міри переживання позитивних та негативних первинних та вторинних емоцій у ситуаціях успіху та невдачі представниками інгруп та аутгруп окремо.

Методи, які були використані для вимірювання: анкетування (семантичний диференціал), соціально-психологічний експеримент (віньєтки). За допомогою семантичного диференціалу було виміряно рівень групової ідентифікації інгрупи, рівні легітимізації та стабільності статусів

аутгруп; за допомогою методу віньєток було виміряно власне індекси інфрагуманізації, а також встановлено приналежність позитивних та негативних первинних та вторинних емоцій людям та тваринам.

Окрім збору демографічних даних, до анкети також було включено такі контрольні змінні як: наявність позитивного досвіду спілкування з росіянами та наявність позитивного досвіду спілкування з білорусами.

Дослідження було проведено у форматі он-лайн. У ньому взяла участь 121 особа, віком від 18 до 65 років, 75% з яких – жінки. Переважна більшість респондентів проживає наразі за кордоном, має ступінь бакалавра, належить до вищого нижчого соціально-економічного класу. 59% досліджуваних вказали, що мали позитивний досвід спілкування з білорусами, тоді як подібний досвід спілкування з росіянами мало 50% респондентів.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1 Обробка та аналіз результатів емпіричного дослідження

Інтерпретацію результатів емпіричного дослідження варто почати з аналізу відповідей респондентів на перший блок запитань, який стосувався їхньої групової ідентичності як українців. Слід нагадати, що блок складається з 5 питань, кожне з яких у свою чергу спрямоване на дослідження вираження того чи того компонента структури групової ідентичності. З метою встановлення рівня ідентичності респондентів як членів соціальної групи українців, варто перевірити показники мір центральної тенденції.

Отже, перше питання стосувалося відчуття близькості з українською культурою (когнітивний компонент групової ідентичності). «Погоджуюся з твердженням ліворуч» (1) завжди позначає максимальну прихильність до запереченої відповіді на кшталт «Мені зовсім не близька українська культура», тоді як «Погоджуюся з твердженням праворуч» (7) завжди позначає максимальну прихильність до стверджувальної відповіді на кшталт «Мені дуже близька українська культура».

Таблиця 3.1
Близькість респондентів до української культури

```
# total N=121 valid N=121 mean=6.10 sd=1.27
```

value	Label	N	Raw %	Valid %	Cum. %
1	повністю погоджуюся з твердженням ліворуч	2	1.65	1.65	1.65
2		1	0.83	0.83	2.48
3		2	1.65	1.65	4.13
4		9	7.44	7.44	11.57
5		13	10.74	10.74	22.31
6		31	25.62	25.62	47.93
7	повністю погоджуюся з твердженням праворуч	63	52.07	52.07	100.00
<NA>	<NA>	0	0.00	<NA>	<NA>

Середнє арифметичне – 6.10, мода – 7. Таким чином, у відповідь на це запитання ми бачимо дуже високі показники.

Наступне запитання було спрямоване на дослідження близькості респондентів з українською мовою (когнітивний компонент групової ідентичності), де «Мені зовсім не близька українська мова» (1), «Мені дуже близька українська мова» (7).

Таблиця 3.2
Близькість респондентів до української мови

```
# total N=121 valid N=121 mean=6.28 sd=1.05
```

Value	Label	N	Raw %	Valid %	Cum. %
1	повністю погоджуюся з твердженням ліворуч	0	0.00	0.00	0.00
3		2	1.65	1.65	1.65
4		10	8.26	8.26	9.92
5		12	9.92	9.92	19.83
6		25	20.66	20.66	40.50
7	повністю погоджуюся з твердженням праворуч	72	59.50	59.50	100.00
<NA>	<NA>	0	0.00	<NA>	<NA>

Середнє арифметичне – 6.28, мода – 7. Знову спостерігаємо дуже високі показники.

Наступне запитання стосувалося стратегій поведінки респондентів при зустрічах з українцями за кордоном – реальних або гіпотетичних (діяльнісний компонент), де «Зустрічаючи українців за кордоном, я намагаюся уникати контактів з ними» (1), а «Зустрічаючи українців за кордоном, я намагаюся встановити контакти з ними якнайшвидше» (7).

Таблиця 3.3
Стратегії поведінки при зустрічах з українцями за кордоном

```
# total N=121 valid N=121 mean=4.93 sd=1.34
```

Value	Label	N	Raw %	Valid %	Cum. %
1	повністю погоджуюся з твердженням ліворуч	4	3.31	3.31	3.31
2		1	0.83	0.83	4.13
3		5	4.13	4.13	8.26
4		34	28.10	28.10	36.36
5		40	33.06	33.06	69.42
6		20	16.53	16.53	85.95
7	повністю погоджуюся з твердженням праворуч	17	14.05	14.05	100.00
<NA>	<NA>	0	0.00	<NA>	<NA>

Середнє арифметичне – 4.93, мода – 4. Показники цих результатів значно нижчі за показники результатів двох попередніх запитань, однак результат є вищим за середній.

Наступне запитання передбачало такі альтернативи як: «Я не можу сказати, що пишаюся своїм національним походженням» (1) та «Я дуже пишаюся своїм національним походженням» (7) і задовольняло емоційний компонент групової ідентичності.

Таблиця 3.4
Сприйняття свого національного походження

```
# total N=121 valid N=121 mean=6.12 sd=1.31
```

Value	Label	N	Raw %	Valid %	Cum. %
1	повністю погоджуюся з твердженням ліворуч	1	0.83	0.83	0.83
2		2	1.65	1.65	2.48
3		5	4.13	4.13	6.61
4		7	5.79	5.79	12.40
5		10	8.26	8.26	20.66
6		29	23.97	23.97	44.63
7	повністю погоджуюся з твердженням праворуч	67	55.37	55.37	100.00
<NA>	<NA>	0	0.00	<NA>	<NA>

Середнє арифметичне – 6.12, мода – 7. Ці показники теж є доволі високими.

І нарешті останнє запитання, котре покликане розкрити ціннісно-смісловий компонент групової ідентичності. «Мені зовсім не близькі цінності українського народу» (1), «Цінності українського народу є дуже близькими мені» (7).

Таблиця 3.5
Близькість українських цінностей респондентам

```
# total N=121 valid N=121 mean=6.08 sd=1.18
```

Value	Label	N	Raw %	Valid %	Cum. %
1	повністю погоджуюся з твердженням ліворуч	1	0.83	0.83	0.83
2		1	0.83	0.83	1.65
3		3	2.48	2.48	4.13
4		6	4.96	4.96	9.09
5		18	14.88	14.88	23.97
6		34	28.10	28.10	52.07
7	повністю погоджуюся з твердженням праворуч	58	47.93	47.93	100.00
<NA>	<NA>	0	0.00	<NA>	<NA>

Середнє арифметичне – 6.08, мода – 7. Останні показники теж доволі високі.

Власне, зробивши обрахування середнього значення середніх значень, отримуємо показник групової ідентичності респондентів як українців – 5.9, який вказує на досить високий рівень ідентичності.

На другому етапі обробки та аналізу даних вираховуємо індекси інфрагуманізації для двох аутгруп – росіян та білорусів окремо. Задля того, аби обрахувати ці показники, варто дотримуватися наступного плану:

1. Спочатку додаємо бали за вторинні емоції, які респонденти зафіксували як гіпотетичні емоції українця у наведених у віньєтках чотирьох ситуаціях – як позитивних, так і негативних.
2. Далі сумуємо бали за вторинні негативні емоції, які респонденти зафіксували як гіпотетичні емоції росіянина у наведених у віньєтках чотирьох ситуаціях – як позитивних, так і негативних.
3. Далі сумуємо бали за вторинні негативні емоції, які респонденти зафіксували як гіпотетичні емоції білоруса у наведених у віньєтках чотирьох ситуаціях – як позитивних, так і негативних.
4. Обраховуємо власне індекс інфрагуманізації росіян шляхом віднімання від суми балів українця суму балів росіянина.
5. Обраховуємо індекс інфрагуманізації білорусів шляхом віднімання від суми балів українця суму балів білоруса.

На цьому етапі важливо зауважити, що при перегляді значень обрахунку індексів інфрагуманізації у масиві були помічені від'ємні значення навпроти двох респондентів. Таким чином з'явилася гіпотеза про наявність статистичного викиду. Перевіривши цю гіпотезу шляхом обрахунків, вона підтвердилася. Таким чином, у всіх наступних обрахунках присутні результати не 121 респондента, а 119.

Зрештою отримуємо результати індексів інфрагуманізації аутгруп інгрупою, які показані на гістограмах (Рис.3.1) та (Рис.3.2). Як ми бачимо з наведених нижче рисунків, показник інфрагуманізації не є високим в обох випадках, оскільки результати – нижчі середнього.

Рисунок 3.1
Частотний розподіл
індексу інфрагуманізації росіян

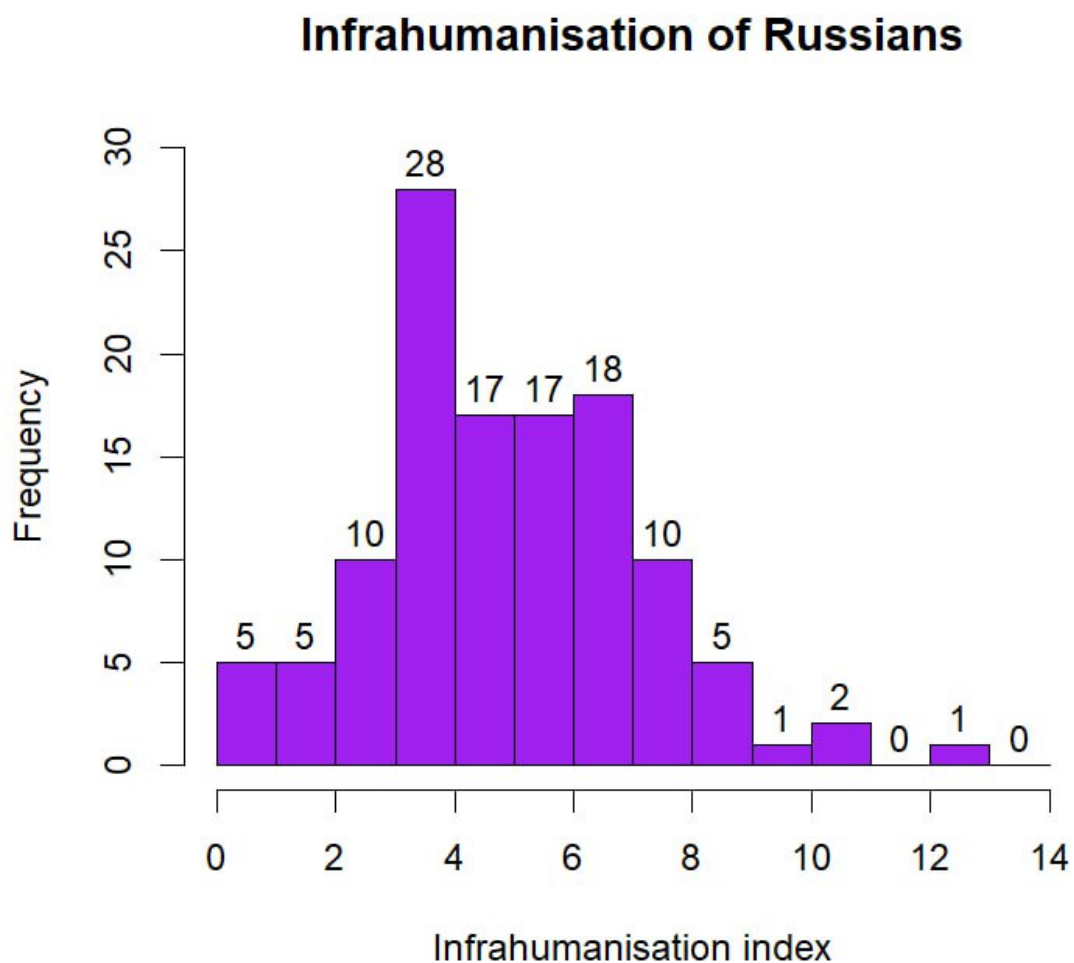
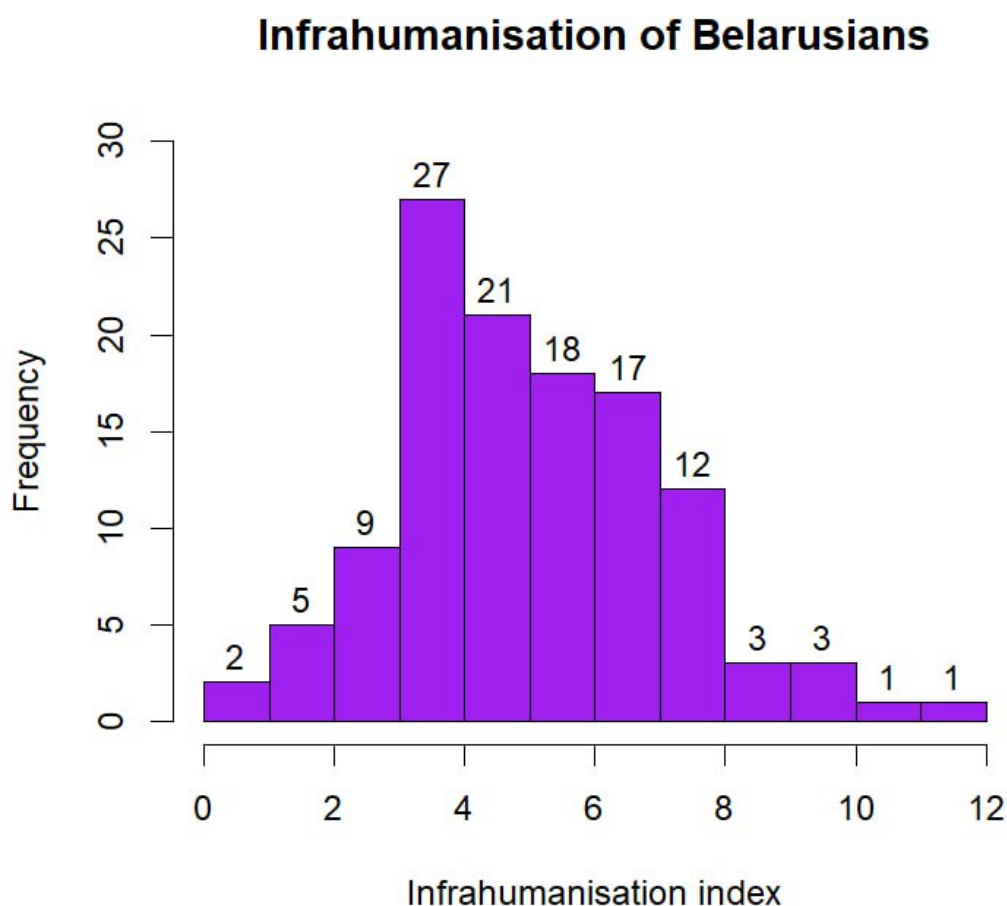
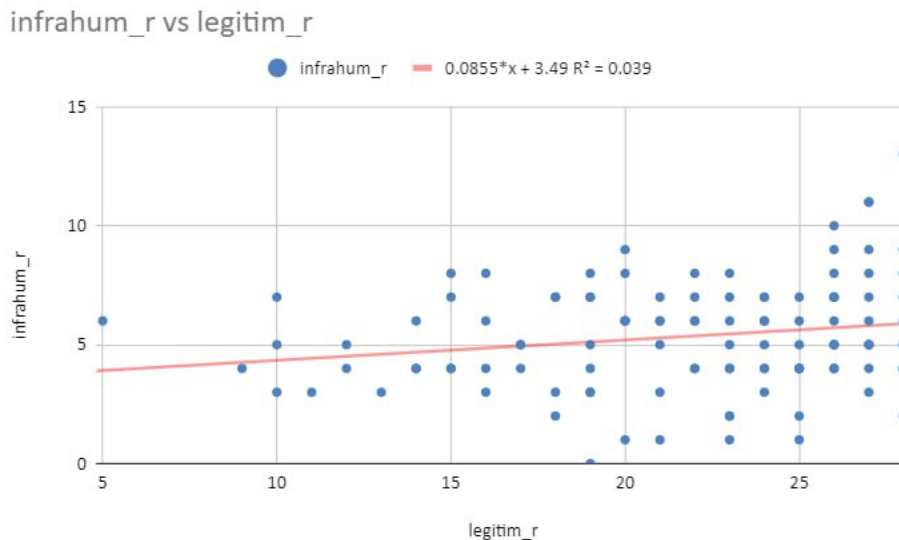


Рисунок 3.2
Частотний розподіл
індексу інфрагуманізації білорусів



Далі обраховуємо показники легітимізації та стабільності статусів аутгруп шляхом додавання балів за кожне із питань обох блоків – окремо для двох аутгруп. Отримавши результати, проводимо регресійний аналіз таких показників як: індекс інфрагуманізації росіян та індекс легітимізації групового статусу росіян.

Рисунок 3.3
Регресійна модель інфрагуманізації
та легітимізації статусу першої аутгрупи



Залежна змінна - "infracum_r", а незалежна змінна - "legitim_r".

Таблиця коефіцієнтів показує оцінку коефіцієнта перетину та нахилу лінійної регресії. Оцінка коефіцієнта перетину становить 3,48717, а оцінка коефіцієнта нахилу (тобто коефіцієнта для "legitim_r") становить 0,08551.

Стовпець "Pr(>|t|)" у таблиці коефіцієнтів надає р-значення для кожного коефіцієнта, яке тестує нульову гіпотезу про те, що справжній коефіцієнт дорівнює нулю. В даному випадку р-значення для "legitim_r" дорівнює 0,030416, що менше 0,05 (при рівні значимості 0,05), що вказує на значущий зв'язок між "legitim_r" і "infracum_r".

Значення "Multiple R-squared" рівне 0,03942 представляє частку дисперсії залежною змінною, пояснену незалежною змінною. Скоригований R-квадрат враховує кількість предикторів моделі, і в даному випадку він дорівнює 0,03121.

F-статистика дорівнює 4,802 з р-значенням 0,03042 тестує нульову гіпотезу про те, що всі коефіцієнти моделі рівні нулю. Оскільки р-значення

менше 0,05 ми відкидаємо нульову гіпотезу і укладаємо, що в моделі є як мінімум один ненульовий коефіцієнт.

«Residual standard error» - оцінка стандартного відхилення залишків (тобто нез'ясованої варіації) моделі, яка у цьому випадку вона дорівнює 2,23.

Секція "Residuals" показує мінімальне, 1-й квантиль, медіанне, 3-й квантиль та максимальні значення залишків (тобто різниці між передбаченими та фактичними значеннями) у моделі.

Регресійна модель дозволяє визначити, як зміни у незалежній змінній впливають на залежну змінну.

Коефіцієнт перетину (Intercept) означає очікуване значення залежної змінної, коли значення незалежної змінної дорівнює нулю. В даному випадку очікуване значення "infracum_r" дорівнює 3,48717, коли значення "legitim_r" дорівнює нулю.

Коефіцієнт нахилу (legitim_r) показує, як зміни в "legitim_r" пов'язані зі змінами в "infracum_r". У даному випадку, кожна одинична зміна "legitim_r" пов'язана зі зміною "infracum_r" на 0,08551. Таким чином, зростання значень "legitim_r" супроводжується збільшенням значень "infracum_r" у межах діапазону даних.

P-значення коефіцієнта "legitim_r" дорівнює 0,030416, що менше 0,05, що говорить про те, що існує статистично значущий зв'язок між "legitim_r" та "infracum_r". Це також підтверджується значенням F-статистики, яке свідчить, що модель загалом є статистично значимою.

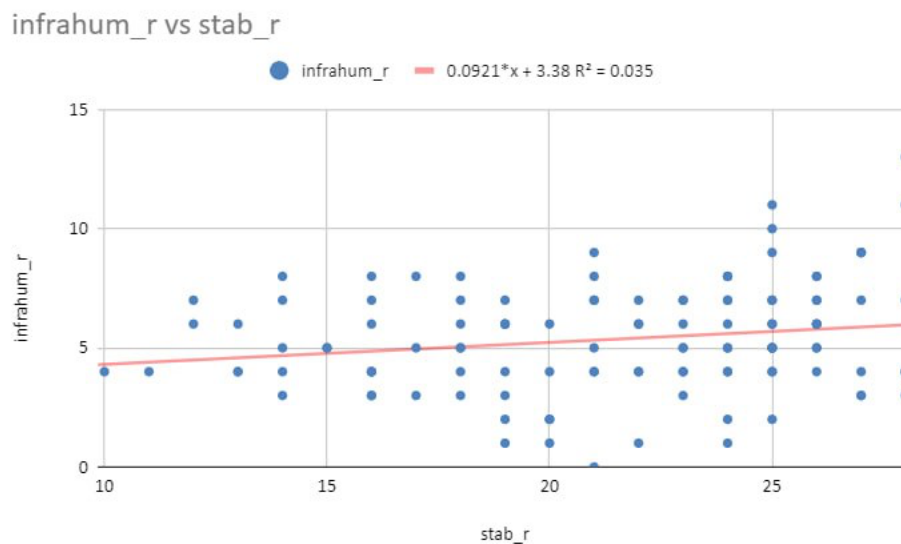
Multiple R-squared рівний 0,03942 вказує, що тільки 3,94% варіації у залежній змінній (infracum_r) пояснюється змінами незалежної змінної (legitim_r). Скоригований R-квадрат, який враховує кількість предикторів моделі, дорівнює 0,03121.

Residual standard error рівний 2,23 означає, що залишки регресійної моделі мають стандартне відхилення 2,23. Residuals показує мінімальне, 1-

й кuartиль, медіанне, 3-й кuartиль та максимальні значення залишків (нев'язок) у моделі.

Далі проводимо такий же регресійний аналіз для таких показників як: індекс інфрагуманізації росіян та індекс стабільності групового статусу росіян.

Рисунок 3.4
Регресійна модель інфрагуманізації та стабільності статусу першої аутгрупи



Коефіцієнт перетину становить 3,38444, а коефіцієнт для змінної "stab_r" дорівнює 0,09214. Коефіцієнт перетину представляє значення залежної змінної при значенні незалежної змінної, що дорівнює 0, а коефіцієнт для змінної "stab_r" представляє зміну залежної змінної при збільшенні значення незалежної змінної на одиницю.

Дані вказують на зв'язок між змінними "infrahum_r" та "stab_r". ρ align="justify"> Коефіцієнт регресії для змінної "stab_r" дорівнює 0.09214, що означає, що при збільшенні значення "stab_r" на одну одиницю, "infrahum_r" збільшується на 0.09214 одиниць.

Значення коефіцієнта перетину дорівнює 3.38444, що означає, що при значенні "stab_r", що дорівнює 0, "infrahum_r" дорівнюватиме 3.38444.

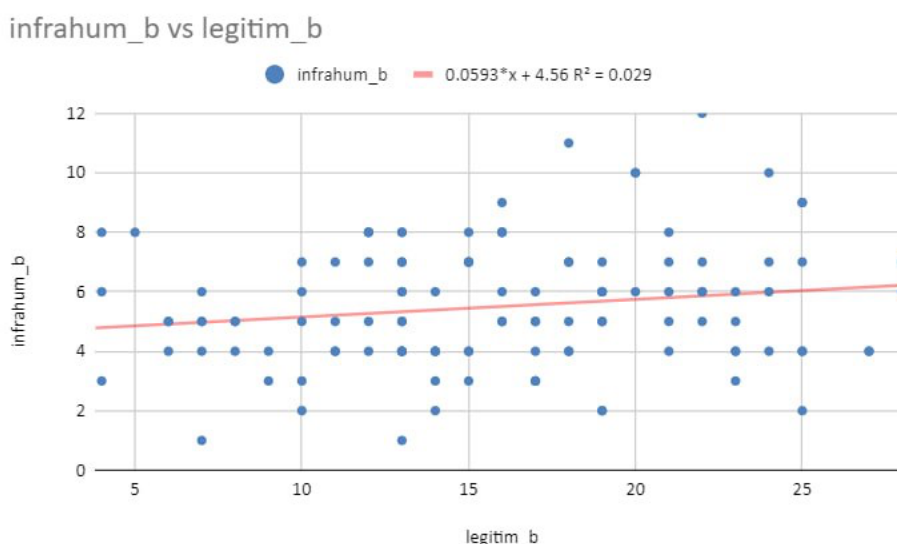
Значення р-значення дорівнює 0.04078, що менше рівня значимості 0.05. Це означає, що на рівні значущості 0.05 ми можемо відкинути нульову гіпотезу, що коефіцієнт для змінної "stab_r" дорівнює нулю, і зробити висновок, що є статистично значущий зв'язок між "infrahum_r" та "stab_r".

Значення коефіцієнта детермінації Multiple R-squared одно 0.03529, що означає, що 3.5% мінливості "infrahum_r" пояснюється змінною "stab_r".

Проте, низьке значення коефіцієнта детермінації свідчить, що модель дуже добре відповідає даним.

Далі проводимо регресійний аналіз таких показників як: індекс інфрагуманізації білорусів та індекс легітимізації групового статусу білорусів.

Рисунок 3.5
Регресійна модель інфрагуманізації та легітимізації статусу другої аутгрупи



Коефіцієнт перетину дорівнює 4.55648, що означає, що при нульовому значенні legitim_b прогнозоване значення infrahum_b дорівнює 4.55648. Нахил для legitim_b дорівнює 0.05933, що означає, що зі

збільшенням legitim_b на одиницю, прогнозоване значення infrahum_b збільшиться на 0.05933.

Значення p -рівня для коефіцієнта нахилу становить 0.065, що трохи вище за конвенційний поріг значимості 0.05. Це означає, що ми не можемо відкинути нульову гіпотезу про те, що коефіцієнт нахилу дорівнює нулю, що вказує на відсутність значного лінійного зв'язку між infrahum_b та legitim_b .

Значення R -квадрат дорівнює 0.02881, що вказує на те, що тільки невелику частину мінливості infrahum_b можна пояснити legitim_b . Скориговане значення R -квадрат дорівнює 0.02051, що враховує кількість предикторів моделі і є більш точним показником відповідності моделі.

F -статистика дорівнює 3.471 з p -значенням 0.06497, що також трохи вище за конвенційний поріг значимості 0.05. Це означає, що ми можемо відкинути нульову гіпотезу у тому, що модель загалом не відрізняється значимо від моделі без предикторів.

Коефіцієнт перетину (4.55648) означає, що якщо значення legitim_b дорівнює нулю, то очікуване значення infrahum_b дорівнює 4.55648.

Коефіцієнт нахилу (0.05933) показує, скільки одиниць зміниться infrahum_b , якщо legitim_b збільшиться на одну одиницю. Однак коефіцієнт нахилу не є статистично значущим при рівні значущості 0.05, що означає, що ми не можемо впевнено стверджувати, що зв'язок між infrahum_b та legitim_b існує.

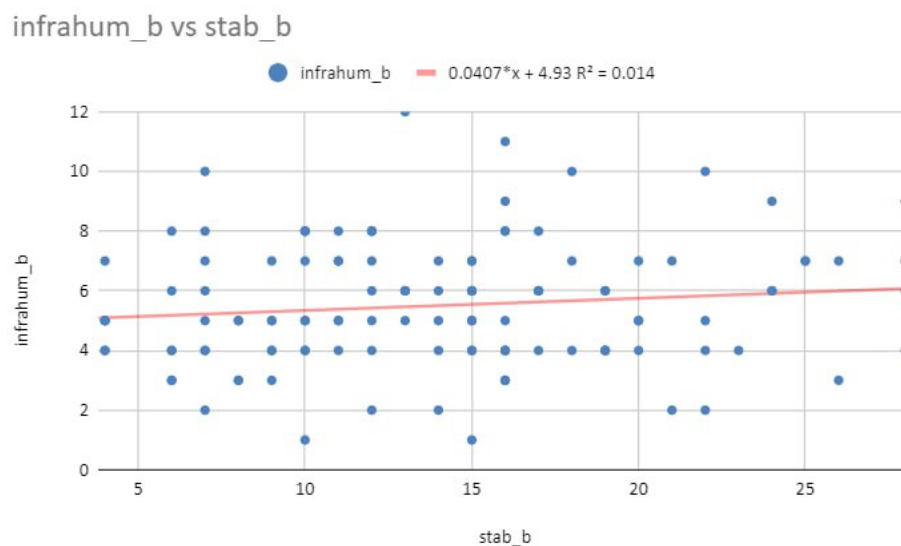
Значення R -квадрат (0.02881) вказує, що лише невелику частину мінливості infrahum_b можна пояснити legitim_b . Це означає, що інші фактори також можуть впливати на infrahum_b , які не враховуються в цій моделі.

F -статистика (3.471) оцінює загальну значущість моделі та її предикторів p -рівня (0.06497) трохи вище 0.05, що означає, що ми не можемо впевнено стверджувати, що модель в цілому значуща.

Таким чином, на основі цієї моделі ми не можемо стверджувати, що legitim_b має статистично значущий зв'язок із infrahum_b .

Далі проводимо такий же регресійний аналіз для таких показників як: індекс інфрагуманізації білорусів та індекс стабільності групового статусу білорусів.

Рисунок 3.6
Регресійна модель інфрагуманізації та стабільності статусу другої аутгрупи



Ця лінійна регресійна модель намагається передбачити значення залежної змінної infrahum_b на основі значення передикторної змінної stab_b . За результатами аналізу модель показує наступні результати:

1. Залишки моделі мають нормальний розподіл навколо нуля, що є добрим знаком.
2. Коефіцієнт перетину дорівнює 4.93329, що означає, що при значенні передикторної змінної, що дорівнює 0, значення залежної змінної дорівнюватимуть 4.93329. Коефіцієнт нахилу дорівнює 0.04073, що означає, що при збільшенні значення предикторної

змінної на 1 одиницю значення залежної змінної збільшиться на 0.04073 одиниці. Однак коефіцієнт нахилу не відрізняється від 0.

3. Множинний коефіцієнт детермінації дорівнює 0.01417, що означає, що лише 1.4% мінливості залежної змінної можна пояснити варіацією передикторної змінної. Це свідчить про те, що модель дуже добре пояснює дані. Коригований коефіцієнт детермінації також невисокий (0.005741), що підтверджує цей висновок.
4. F-статистика не є значущою ($p = 0.1973$), що вказує на те, що модель не значуще краще за порожню модель, тобто моделі, яка тільки враховує перетин. Це також свідчить про те, що дана модель не дуже добре пояснює дані.

Загалом ці результати вказують на те, що дана лінійна регресійна модель не є дуже гарною моделлю для передбачення значень залежної змінної `infrahum_b` на основі передикторної змінної значення `stab_b`.

Таблиця 3.6
Кореляційний аналіз для двох аутгруп

Russians:	
legit-infrahum	0.1985471827
stab-infrahum	0.1878454789
Belarusians:	
legit-infrahum	0.1697341102
stab-infrahum	0.1190234176

На наступному етапі обраховуємо регресії більш загально, використовуючи наступні формули:

$$x\$infracum_r \sim legitim_r * stab_r$$

$$x\$infracum_b \sim legitim_b * stab_b$$

Рисунок 3.7
Лінійна регресія для першої аутгрупи

```
Call:
lm(formula = x$infracum_r ~ legitim_r * stab_r, data = x)

Residuals:
    Min       1Q   Median       3Q      Max
-4.890 -1.533 -0.233  1.632  6.525

Coefficients:
            Estimate Std. Error t value Pr(>|t|)
(Intercept)  8.167366   3.650257   2.237  0.0272 *
legitim_r    -0.174675   0.166225  -1.051  0.2955
stab_r       -0.234991   0.203105  -1.157  0.2497
legitim_r:stab_r  0.012472   0.008515   1.465  0.1457
---
Signif. codes:  0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1

Residual standard error: 2.222 on 115 degrees of freedom
Multiple R-squared:  0.06294, Adjusted R-squared:  0.0385
F-statistic: 2.575 on 3 and 115 DF, p-value: 0.05734
```

Залежною змінною є $x\$infracum_r$, а незалежними змінними є $legitim_r$ і $stab_r$, і навіть їх взаємодія ($legitim_r:stab_r$).

Перехоплення (intercept) дорівнює 8.167366, що є оцінкою для $x\$infracum_r$, коли $legitim_r$ і $stab_r$ дорівнюють 0.

Коефіцієнт для $legitim_r$ дорівнює -0.174675, що означає, що збільшення $legitim_r$ на одну одиницю пов'язане зі зменшенням $x\$infracum_r$ на 0.174675 при постійному значенні $stab_r$.

Коефіцієнт для $stab_r$ дорівнює -0.234991 , що означає, що збільшення $stab_r$ на одну одиницю пов'язане зі зменшенням $x_{infracum_r}$ на 0.234991 , при постійному значенні $legitim_r$.

Коефіцієнт взаємодії $legitim_r:stab_r$ дорівнює 0.012472 . Це означає, що вплив $legitim_r$ на $x_{infracum_r}$ залежить від значення $stab_r$ і навпаки. Конкретно, зі збільшенням $legitim_r$ і $stab_r$ однією одиницю, $x_{infracum_r}$ очікується збільшитися на 0.012472 одиниці більше, ніж якби ефекти були просто адитивними.

«Residual standard error» є середньоквадратичним відхиленням залишків, яке дорівнює 2.222 .

«Multiple R-squared» і «Adjusted R-squared» представляють відповідно множинний і скоригований множинний коефіцієнт детермінації. Вони показують, як добре модель підходить для даних. «Multiple R-squared» дорівнює 0.06294 , що означає, що модель пояснює лише 6.294% дисперсії в $x_{infracum_r}$. «Adjusted R-squared» враховує кількість незалежних змінних і в даному випадку дорівнює 0.0385 .

«F-statistic» є статистикою, що використовується для перевірки гіпотези про те, що всі коефіцієнти моделі рівні нулю (тобто, що модель не пояснює дисперсію в даних). F-статистика дорівнює 2.575 , а р-значення дорівнює 0.05734 . Оскільки р-значення більше за рівень значущості 0.05 , ми не можемо відкинути нульову гіпотезу на рівні значущості 0.05 . Це означає, що модель недостатньо добре підходить для даних.

Дана модель лінійної регресії має чотири коефіцієнти: $intercept$ (константа), $legitim_r$ (показник легітимності) та $stab_r$ (показник стабільності), а також їх взаємодія. Кожен коефіцієнт має свою оцінку, стандартну помилку, t-значення та р-значення, які дозволяють оцінити його значущість.

Значення «Residual standard error» становить 2.222 , що означає, що середньоквадратичне відхилення залишків моделі дорівнює 2.222 .

Значення «Multiple R-squared» дорівнює 0.06294, що означає, що модель пояснює лише 6.294% дисперсії залежною змінною (x_{infracum_r}).

Значення «Adjusted R-squared» дорівнює 0.0385, що вказує на те, що додавання нових змінних не дуже добре пояснює залежну змінну і, можливо, ці змінні не є важливими для моделі.

Значення «F-statistic» дорівнює 2.575, а р-значення дорівнює 0.05734. Це означає, що ми можемо відкинути нульову гіпотезу у тому, що коефіцієнти моделі рівні нулю лише на рівні значимості 0.05. Це вказує на те, що модель недостатньо добре підходить для даних і може бути покращена, можливо, шляхом додавання нових змінних або зміни типу моделі.

Рисунок 3.8 Лінійна регресія для другої аутгрупи

```
Call:
lm(formula = x$infracum_b ~ legitim_b * stab_b, data = x)

Residuals:
    Min       1Q   Median       3Q      Max
-4.3415 -1.4057 -0.0121  1.3139  6.0981

Coefficients:
              Estimate Std. Error t value Pr(>|t|)
(Intercept)   4.3956530   1.2749477   3.448 0.000791 ***
legitim_b     0.0722875   0.0837448   0.863 0.389831
stab_b        0.0103512   0.1063254   0.097 0.922615
legitim_b:stab_b -0.0007647  0.0052039  -0.147 0.883437
---
Signif. codes:  0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1

Residual standard error: 2.079 on 115 degrees of freedom
Multiple R-squared:  0.02905,    Adjusted R-squared:  0.003718
F-statistic: 1.147 on 3 and 115 DF,  p-value: 0.3334
```

Константа дорівнює 4,396 і є статистично значущою лише на рівні 0,001. Коефіцієнт для legitim_b дорівнює 0,072, але статистично значимим лише на рівні 0,05. Коефіцієнт для stab_b дорівнює 0,010 і він також не є статистично значущим на рівні 0,05. Взаємодія між legitim_b та stab_b має коефіцієнт -0,001 і також не є статистично значущим на рівні 0,05.

Значення р-значення для F-статистики дорівнює 0,3334, що означає, що загальна модель не є статистично значущою на рівні 0,05. Множинний коефіцієнт детермінації (multiple R-squared) дорівнює 0,029, що означає, що модель пояснює лише 2,9% варіації відгуку. Скоригований коефіцієнт детермінації (adjusted R-squared) дорівнює 0,004, який враховує кількість предикторів моделі і відповідно штрафує значення R-squared.

Стандартна помилка залишків дорівнює 2,079, що є оцінкою стандартного відхилення помилок моделі. Це свідчить про ступінь мінливості у відгуку, яка пояснюється предикторами в моделі.

Однак, на підставі результатів, можна зробити висновок, що жоден з предикторів, включаючи їх взаємодію, не надає статистично значущого впливу на відгук при рівні значущості 0,05.

Це також підтверджується низьким значенням коефіцієнта детермінації (multiple R-squared) – лише 2,9% варіації відгуку пояснюється предикторами. Це означає, що інші фактори, які не були включені в модель, можуть суттєво впливати на відгук.

Цікаво, що коефіцієнт для `legitim_b` є позитивним, але не є статистично значущим, що може вказувати на наявність деякого зв'язку між рівнем легітимності та відгуком, але цей зв'язок не підтверджується з упевненістю на підставі наявних даних. Коефіцієнт для `stab_b` близький до нуля, що може вказувати на відсутність впливу стабільності на відгук у цій вибірці.

Загальне значення F-статистики для моделі також не досягає рівня значущості 0,05, що говорить про те, що включення цих предикторів у модель не призводить до статистично значущого поліпшення якості моделі.

Нарешті стандартна помилка залишків (residual standard error) дорівнює 2,079, що означає, що залишки (різниця між фактичними та передбаченими значеннями відгуку) у середньому дорівнюють 2,079. Це

можна інтерпретувати як оцінку стандартного відхилення помилок моделі, що може бути мірою точності прогнозів.

І нарешті – регресійний аналіз показників інфрагуманізації з контрольними змінними.

Рисунок 3.9 Регресія інфрагуманізації та контрольних змінних для першої аутгрупи

```
lm(formula = x$infrahum_r ~ contact_r + soc_ec + legitim_r +
    stab_r, data = x)

Residuals:
    Min       1Q   Median       3Q      Max
-4.7167 -1.4856 -0.1761  1.3672  7.0636

Coefficients:
              Estimate Std. Error t value Pr(>|t|)
(Intercept)  3.12251    1.18191   2.642  0.0094 **
contact_r    0.89576    0.43600   2.054  0.0422 *
soc_ec      -0.24737    0.21288  -1.162  0.2477
legitim_r    0.03417    0.05194   0.658  0.5119
stab_r       0.03769    0.05777   0.652  0.5155
---
Signif. codes:  0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1

Residual standard error: 2.197 on 114 degrees of freedom
Multiple R-squared:  0.0917,    Adjusted R-squared:  0.05983
F-statistic: 2.877 on 4 and 114 DF,  p-value: 0.02591
```

Коефіцієнт кореляції може змінюватись від -1 до 1, де -1 вказує на повністю негативний зв'язок, 0 вказує на відсутність зв'язку, а 1 вказує на повністю позитивний зв'язок. Судячи з Рисунку 3.9, між інфрагуманізацією першої аутгрупи та наявністю позитивного досвіду спілкування існує дуже слабкий зв'язок. Інших істотних зв'язків виявлено не було.

Рисунок 3.10

Регресія інфрагуманізації та контрольних змінних для другої аутгрупи

```

Call:
lm(formula = x$infrahum_b ~ legitim_b, data = x)

Residuals:
    Min       1Q   Median       3Q      Max
-4.3277 -1.3870 -0.0311  1.3460  6.1383

Coefficients:
              Estimate Std. Error t value Pr(>|t|)
(Intercept)  4.55648     0.54266   8.397 1.23e-13 ***
legitim_b     0.05933     0.03184   1.863  0.065 .
---
Signif. codes:  0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1

Residual standard error: 2.061 on 117 degrees of freedom
Multiple R-squared:  0.02881,    Adjusted R-squared:  0.02051
F-statistic: 3.471 on 1 and 117 DF,  p-value: 0.06497

```

Судячи з Рисунку 3.10, між інфрагуманізацією другої аутгрупи та легітимізацією статусу другої аутгрупи існує дуже слабкий зв'язок. Інших істотних зв'язків виявлено не було.

3.2 Обмеження дослідження

Зважаючи на те, що питання, які підіймаються у дослідженні, стосуються досить болючої наразі для українців теми, відгук на анкету виявився недостатньо високим. Так, наприклад, згідно даних 1ка, у дослідженні починало брати участь 416 респондентів. При цьому завершила його всього 121 особа, ще 50 осіб – завершили не до кінця. Переважна більшість зацікавлених завершувала проходження дослідження на етапі експерименту, а саме на віньєтках стосовно росіян.

Наразі складно сказати що саме вплинуло на цей фактор – складність тематики, необхідність своєї «імітації емпатії» росіянам (адже часто

зادля того, аби збагнути чийсь емоції варто виявити емпатію), тривалість дослідження (близько 20 хвилин) чи схожі патерни впродовж всієї анкети.

Окрім того, зважаючи на те, що соціально-психологічний експеримент був спрямований фактично на дослідження сфери несвідомого, відповіді на питання у віньєтках мали б даватися доволі швидко, аби була можливість зафіксувати «перші думки». Однак, зважаючи на формат, а саме – інтернет-дослідження, а також обмеженість ресурсів, проконтролювати цей процес було фактично неможливо.

Крім того, 75% респондентів – жінки. При цьому, згідно даних попередніх наукових досліджень, які вже були наведені у теоретичному розділі цієї роботи, чоловіки більш схильні до інфрагуманізування, аніж жінки. На жаль, помітити цей ефект в актуальному дослідженні було складно, оскільки кількість респондентів та частка досліджуваних чоловічої статі є доволі невеликою.

3.3 Можливості майбутніх досліджень

Враховуючи той факт, що тематика інфрагуманізації все ще не є популярною серед вітчизняних науковців, можливостей майбутніх досліджень в Україні фактично безліч.

Виходячи з актуальних результатів, є сенс провести дослідження повторно з більшою вибіркою. За таких умов можна було б віднайти більше істотних зв'язків при обробці даних.

Окрім того, можна було б провести лонгітюдне дослідження, спрямоване на суб'єктів російсько-української війни.

Також є три цікаві вектори дослідження інфрагуманізації у просторі ринку праці. Перший – дослідження інфрагуманізації самих українців, які наразі працевлаштовані закордоном. Другий – дослідження метаінфрагуманізації українців, які наразі працевлаштовані закордоном. І нарешті третє – інфрагуманізація іммігрантів в Україні. Всі ці варіанти

досліджень є насправді дуже актуальними. Передусім питання працевлаштування українських біженців закордоном нині є дуже гострим і поки недостатньо вивченим. Крім того, питання сприймання іммігрантів в Україні є важливим з огляду на те, що наша країна зараз перебуває у стані трансформації, зокрема і соціальної. Це спонукає на те, аби більш ретельно вивчати процеси, що відбуваються в українському суспільстві в зв'язку зі ще більшим темпом європеїзації.

У майбутніх дослідженнях за умови більшої вибірки варто приділяти увагу таким змінним як стать, рівень освіти та клас.

Загалом дослідження інфрагуманізації можуть бути корисними і у межах конкретних колективів, адже явище інфрагуманізації не закінчується на таких чинниках як раса чи етнос, воно існує і поруч з аспектами гендеру, сексуальної орієнтації, соціально-економічного положення, наявності інвалідності тощо. Такі дослідження будуть корисними у побудові, зокрема, організаційної культури.

Висновки до розділу 3

У цьому розділі передусім було встановлено рівень групової ідентичності інгрупи, тобто українців. Цей показник становить 5,9/7, а отже є досить високим. Для його обчислення було використано міри центральної тенденції.

Окрім того, шляхом багаторівневого моделювання було виведено індекси інфрагуманізації аутгруп – росіян та білорусів. Дані частотного розподілу вказують на те, що рівень інфрагуманізування аутгруп є нижчим за середній. При цьому існує слабкий регресійний зв'язок між інфрагуманізацією білорусів та легітимізацією статусу їхньої групи (0.065), а також між інфрагуманізацією росіян та досвідом позитивного спілкування представників інгрупи з представниками цієї аутгрупи (0.0422).

Крім того, Р-значення коефіцієнта "legitim_r" дорівнює 0,030416, що менше 0,05, що говорить про те, що існує статистично значущий зв'язок між "legitim_r" та "infrahum_r". Це також підтверджується значенням F-статистики, яке свідчить, що модель загалом є статистично значимою.

Значення р-значення дорівнює 0.04078, що менше рівня значимості 0.05. Це означає, що на рівні значущості 0.05 ми можемо відкинути нульову гіпотезу, що коефіцієнт для змінної "stab_r" дорівнює нулю, і зробити висновок, що є статистично значущий зв'язок між "infrahum_r" та "stab_r". Проте, низьке значення коефіцієнта детермінації свідчить, що модель дуже добре відповідає даним.

F-статистика не є значущою ($p = 0.1973$), що вказує на те, що модель не значуще краще за порожню модель, тобто моделі, яка тільки враховує перетин. Це також свідчить про те, що дана модель не дуже добре пояснює дані.

В цілому, ці результати вказують на те, що дана лінійна регресійна модель не є дуже гарною моделлю для передбачення значень залежної змінної *infrahum_b* на основі передикторної змінної значення *stab_b*.

F-статистика (3.471) оцінює загальну значущість моделі та її предикторів. р-рівня (0.06497) трохи вище 0.05, що означає, що ми не можемо впевнено стверджувати, що модель в цілому значуща.

Таким чином, на основі цієї моделі ми не можемо стверджувати, що *legitim_b* має статистично значущий зв'язок із *infrahum_b*.

Важливо зазначити, що при обробці результатів були знайдені статистичні викиди, які приховували значущі зв'язки, таким чином остаточний аналіз базувався на відповідях 119 респондентів замість 121.

Таким чином, гіпотеза про те, що сприйняття групового статусу аутгрупи як легітимного та законного провокує вищий рівень інфрагуманізації стосовно росіян підтвердилася, а стосовно білорусів – ні.

ВИСНОВКИ

1. У процесі теоретичного дослідження було встановлено, що високий рівень групової ідентифікації підвищує вірогідність інфрагуманізації аутгруп. Також було зауважено важливість процесів легітимізації та стабільності групових статусів (високих та низьких), їх вплив на процес інфрагуманізації.

2. Більшість досліджуваних (59%) зазначили, що мали досвід позитивного спілкування з білорусами, у той час як лише 50% з них мали досвід позитивного спілкування з росіянами.

3. При обробці та аналізі даних було встановлено високий рівень групової ідентифікації українців (5,9 за шкалою від 1 до 7). Інфрагуманізація росіян та білорусів українцями діагностується на рівні нижче середнього.

4. Інфрагуманізація білорусів має слабкий регресійний зв'язок з легітимізацією статусу їхньої групи, інфрагуманізація росіян має слабкий регресійний зв'язок з досвідом позитивного спілкування представників інгрупи та аутгрупи.

5. Між інфрагуманізацією росіян та легітимністю їхнього статусу, а також між інфрагуманізацією росіян та стабільністю їхнього статусу було виявлено значущі зв'язки. Між інфрагуманізацією білорусів та легітимністю їхнього статусу, а також між інфрагуманізацією білорусів та стабільністю їхнього статусу встановити подібні значущі зв'язки не вдалося.

6. При обробці результатів були знайдені статистичні викиди, які приховували значущі зв'язки, таким чином остаточний аналіз базувався на відповідях 119 респондентів замість 121.

7. Гіпотеза про те, що сприйняття групового статусу аутгрупи як легітимного та законного провокує вищий рівень інфрагуманізації підтвердилася лише стосовно однієї аутгрупи – росіян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виноградов О. Г. Використання можливостей мови програмування та середовища R у психологічних дослідженнях: т'юторіал з базових методів. Український Психологічний Журнал, 2 (14), 28-63.
2. Горностай, П. П., Грибенко, І. В., Плетка, О. Т., Ліщинська, О. А., Покладова, В. В., Скрипник, О. В., ... & Чорна, Л. Г. (2014). Психологія групової ідентичності: закономірності становлення.
3. Кухарук, О. (2021). Протиставлення «ми»-«вони» у міжгруповій взаємодії: тлумачення, загрози, можливості прогнозування соціальної поведінки. Проблеми політичної психології, 24, 174-184.
4. Макарова, О. П. (2020). Теоретичні підходи до вивчення громадянської ідентичності.
5. Чорна, Л. Г. (2022). Війна як форма вияву екстремальних міжгрупових відносин.
6. Яблонська, Т. М. (2010). Ідентичність як предмет психологічного аналізу. Наукові записки Інституту психології ім. ГС Костюка АПН України/[за ред. Академіка СД Максименка].-К.: Ніка-Центр, 378-385.
7. Abrams, D., & Hogg, M. A. (2004). A social psychological framework for understanding social inclusion and exclusion. In *Social psychology of inclusion and exclusion* (pp. 19-42). Psychology Press.
8. Abrams, D., & Hogg, M. A. (2006). *Social identifications: A social psychology of intergroup relations and group processes*. Routledge.
9. Banton, O., West, K., & Kinney, E. (2020). The surprising politics of anti-immigrant prejudice: How political conservatism moderates the effect of immigrant race and religion on inhumanization judgements. *British Journal of Social Psychology*, 59(1), 157-170.
10. Barlow, F. K., Paolini, S., Pedersen, A., Hornsey, M. J., Radke, H. R., Harwood, J., ... & Sibley, C. G. (2012). The contact caveat: Negative contact predicts increased prejudice more than positive contact predicts reduced prejudice. *Personality and social Psychology bulletin*, 38(12), 1629-1643.
11. Bastian, B., & Haslam, N. (2011). Experiencing dehumanization: Cognitive and emotional effects of everyday dehumanization. *Basic and Applied Social Psychology*, 33(4), 295-303.
12. Bastian, B., Jetten, J., & Haslam, N. (2013). An interpersonal perspective on dehumanization. In *Humanness and dehumanization* (pp. 213-232). Psychology Press.
13. Bastian, B., Laham, S. M., Wilson, S., Haslam, N., & Koval, P. (2011). Blaming, praising, and protecting our humanity: The implications of

- everyday dehumanization for judgments of moral status. *British Journal of Social Psychology*, 50(3), 469-483.
14. Bilewicz, M. (2023). The process of becoming 'we' in an intergroup conflict context: How enhancing intergroup moral similarities leads to common-ingroup identity.
 15. Boccato, G., Cortes, B. P., Demoulin, S., & Leyens, J. P. (2007). The automaticity of infra-humanization. *European Journal of Social Psychology*, 37(5), 987-999.
 16. Bruneau, E., Casas, A., Hameiri, B., & Kteily, N. (2022). Exposure to a media intervention helps promote support for peace in Colombia. *Nature human behaviour*, 6(6), 847-857.
 17. Burrows, B., Tropp, L. R., Dehron, T. A., & Čehajić-Clancy, S. (2022). How intergroup contact shapes intergroup attitudes and construals of relations between ethnic groups: Evidence from Bosnia and Herzegovina. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 28(3), 372.
 18. Capozza, D., Falvo, R., Boin, J., & Colledani, D. (2016). Dehumanization in medical contexts: An expanding research field. *TPM: Testing, Psychometrics, Methodology in Applied Psychology*, 23(4).
 19. Cassese, E. C. (2020). Dehumanization of the opposition in political campaigns. *Social Science Quarterly*, 101(1), 107-120.
 20. Cassese, E. C. (2021). Partisan dehumanization in American politics. *Political Behavior*, 43, 29-50.
 21. Castano, E., & Giner-Sorolla, R. (2006). Not quite human: infrahumanization in response to collective responsibility for intergroup killing. *Journal of personality and social psychology*, 90(5), 804.
 22. Castano, E., Yzerbyt, V., & Paladino, M. (2004). Transcending oneself through social identification. *Handbook of experimental existential psychology*, 15, 305-321.
 23. Castano, E., Yzerbyt, V., Paladino, M. P., & Sacchi, S. (2002). I belong, therefore, I exist: Ingroup identification, ingroup entitativity, and ingroup bias. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(2), 135-143.
 24. Choma, B., Hodson, G., Hoffarth, M. R., Charlesford, J. J., & Hafer, C. L. (2014). Reasoning Ability and Ideology. *Journal of Individual Differences*.
 25. Cortes, B. P., Demoulin, S., Rodriguez, R. T., Rodriguez, A. P., & Leyens, J. P. (2005). Infrahumanization or familiarity? Attribution of uniquely human emotions to the self, the ingroup, and the outgroup. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(2), 243-253.
 26. Davies, K., Tropp, L. R., Aron, A., Pettigrew, T. F., & Wright, S. C. (2011). Cross-group friendships and intergroup attitudes: A meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Review*, 15(4), 332-351.
 27. Demoulin, S., Cortes, B. P., Viki, T. G., Rodriguez, A. P., Rodriguez, R. T., Paladino, M. P., & Leyens, J. P. (2009). The role of in-group identification in infra-humanization. *International Journal of Psychology*, 44(1), 4-11.

28. Demoulin, S., Pozo, B. C., & Leyens, J. P. (2009). Infrahumanization: The differential interpretation of primary and secondary emotions. *Intergroup misunderstandings: Impact of divergent social realities*, 1, 153-172.
29. Demoulin, S., Torres, R. R., Perez, A. R., Vaes, J., Paladino, M. P., Gaunt, R., ... & Leyens, J. P. (2004). Emotional prejudice can lead to infra-humanisation. *European review of social psychology*, 15(1), 259-296.
30. Ditto, P. H., & Rodriguez, C. G. (2021). Populism and the Social Psychology of Grievance 1. In *The Psychology of Populism* (pp. 23-41). Routledge.
31. Enock, F. E., Tipper, S. P., & Over, H. (2021). Intergroup preference, not dehumanization, explains social biases in emotion attribution. *Cognition*, 216, 104865.
32. Epley, N., Waytz, A., Akalis, S., & Cacioppo, J. T. (2008). When we need a human: Motivational determinants of anthropomorphism. *Social cognition*, 26(2), 143-155.
33. Eyssel, F., & Ribas, X. (2012). How to be good (or bad): On the fakeability of dehumanization and prejudice against outgroups. *Group Processes & Intergroup Relations*, 15(6), 804-812.
34. Gaertner, S. L., & Dovidio, J. F. (2014). *Reducing intergroup bias: The common ingroup identity model*. Psychology Press.
35. Giessner, S. R., Viki, G. T., Otten, S., Terry, D. J., & Täuber, S. (2006). The challenge of merging: Merger patterns, premerger status, and merger support. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(3), 339-352.
36. Gothreau, C. M., Alvarez, A. M., & Friesen, A. (2022). Objectified and Dehumanized: Does Objectification Impact Perceptions of Women Political Candidates?. *Journal of Experimental Political Science*, 1-14.
37. Gray, K., & Wegner, D. M. (2011). Dimensions of moral emotions. *Emotion Review*, 3(3), 258-260.
38. Gwinn, J. D., Judd, C. M., & Park, B. (2013). Less power= less human? Effects of power differentials on dehumanization. *Journal of Experimental Social Psychology*, 49(3), 464-470.
39. Harris, L. T., & Fiske, S. T. (2006). Dehumanizing the lowest of the low: Neuroimaging responses to extreme out-groups. *Psychological science*, 17(10), 847-853.
40. Haslam, N. (2021). The social psychology of dehumanization. In *The Routledge handbook of dehumanization* (pp. 127-144). Routledge.
41. Haslam, N. (2022). Dehumanization and the lack of social connection. *Current Opinion in Psychology*, 43, 312-316.
42. Haslam, N., & Loughnan, S. (2012). Prejudice and dehumanization. *Beyond prejudice: Extending the social psychology of conflict, inequality and social change*, 89-104.
43. Haslam, N., & Stratemeyer, M. (2016). Recent research on dehumanization. *Current Opinion in Psychology*, 11, 25-29.

44. Haslam, N., Bain, P., Douge, L., Lee, M., & Bastian, B. (2005). More human than you: attributing humanness to self and others. *Journal of personality and social psychology*, 89(6), 937.
45. Haslam, N., Bastian, B., Laham, S., & Loughnan, S. (2012). Humanness, dehumanization, and moral psychology.
46. Haslam, N., Loughnan, S., Reynolds, C., & Wilson, S. (2007). Dehumanization: A new perspective. *Social and Personality Psychology Compass*, 1(1), 409-422.
47. Ho, A. K., Sidanius, J., Kteily, N., Sheehy-Skeffington, J., Pratto, F., Henkel, K. E., ... & Stewart, A. L. (2015). The nature of social dominance orientation: Theorizing and measuring preferences for intergroup inequality using the new SDO₇ scale. *Journal of personality and social psychology*, 109(6), 1003.
48. Hodson, G., & Costello, K. (2007). Interpersonal disgust, ideological orientations, and dehumanization as predictors of intergroup attitudes. *Psychological science*, 18(8), 691-698.
49. Hogg, M. A. (2016). Social identity theory (pp. 3-17). Springer International Publishing.
50. Hogg, M. A., & Abrams, D. E. (1993). *Group motivation: Social psychological perspectives*. Harvester Wheatsheaf.
51. Holland, E., Koval, P., Stratemeyer, M., Thomson, F., & Haslam, N. (2017). Sexual objectification in women's daily lives: A smartphone ecological momentary assessment study. *British Journal of Social Psychology*, 56(2), 314-333.
52. Holland, E., Stratemeyer, M., & Haslam, N. (2017). Intergroup Metaphors. In *Oxford Research Encyclopedia of Communication*.
53. Hutchison, P., Abrams, D., & Christian, J. (2007). The social psychology of exclusion. *Multidisciplinary handbook of social exclusion research*, 29-57.
54. Iatridis, T. (2013). Occupational status differences in attributions of uniquely human emotions. *British Journal of Social Psychology*, 52(3), 431-449.
55. Jost, J. T., Banaji, M. R., & Nosek, B. A. (2004). A decade of system justification theory: Accumulated evidence of conscious and unconscious bolstering of the status quo. *Political psychology*, 25(6), 881-919.
56. Kouchaki, M., Dobson, K. S., Waytz, A., & Kteily, N. S. (2018). The link between self-dehumanization and immoral behavior. *Psychological science*, 29(8), 1234-1246.
57. Koval, P., Holland, E., Zyphur, M. J., Stratemeyer, M., Knight, J. M., Bailen, N. H., ... & Haslam, N. (2019). How does it feel to be treated like an object? Direct and indirect effects of exposure to sexual objectification on women's emotions in daily life. *Journal of Personality and Social Psychology*, 116(6), 885.

58. Kteily, N., & Bruneau, E. (2017). Backlash: The politics and real-world consequences of minority group dehumanization. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 43(1), 87-104.
59. Kteily, N., Bruneau, E., Waytz, A., & Cotterill, S. (2015). The ascent of man: Theoretical and empirical evidence for blatant dehumanization. *Journal of personality and social psychology*, 109(5), 901.
60. Kteily, N., Hodson, G., & Bruneau, E. (2016). They see us as less than human: Metadehumanization predicts intergroup conflict via reciprocal dehumanization. *Journal of Personality and Social Psychology*, 110(3), 343.
61. Lang, J. (2020). The limited importance of dehumanization in collective violence. *Current opinion in psychology*, 35, 17-20.
62. Leyens, J. P., Demoulin, S., Vaes, J., Gaunt, R., & Paladino, M. P. (2007). Infra-humanization: The wall of group differences. *Social Issues and Policy Review*, 1(1), 139-172.
63. Leyens, J. P., Rodriguez-Perez, A., Rodriguez-Torres, R., Gaunt, R., Paladino, M. P., Vaes, J., & Demoulin, S. (2001). Psychological essentialism and the differential attribution of uniquely human emotions to ingroups and outgroups. *European Journal of Social Psychology*, 31(4), 395-411.
64. Locke, K. D. (2009). Aggression, narcissism, self-esteem, and the attribution of desirable and humanizing traits to self versus others. *Journal of Research in Personality*, 43(1), 99-102.
65. Louis, W. R., Esses, V. M., & Lalonde, R. N. (2013). National identification, perceived threat, and dehumanization as antecedents of negative attitudes toward immigrants in Australia and Canada. *Journal of Applied Social Psychology*, 43.
66. Martikainen, J., & Sakki, I. (2021). Visual (de)humanization: construction of Otherness in newspaper photographs of the refugee crisis. *Ethnic and Racial Studies*, 44(16), 236-266.
67. Martin, J., Bennett, M., & Murray, W. S. (2008). A developmental study of the infrahumanization hypothesis. *British Journal of Developmental Psychology*, 26(2), 153-162.
68. Mosso, C., & Russo, S. (2019). The Perception of Instability and Legitimacy of Status Differences Enhances the Infrahumanization Bias among High Status Groups. *Europe's Journal of Psychology*, 15(2), 358.
69. Neufeld, E. (2022). Psychological essentialism and the structure of concepts. *Philosophy Compass*, 17(5).
70. Oakes, P. J., & Turner, J. C. (1980). Social categorization and intergroup behaviour: Does minimal intergroup discrimination make social identity more positive?. *European Journal of Social Psychology*.

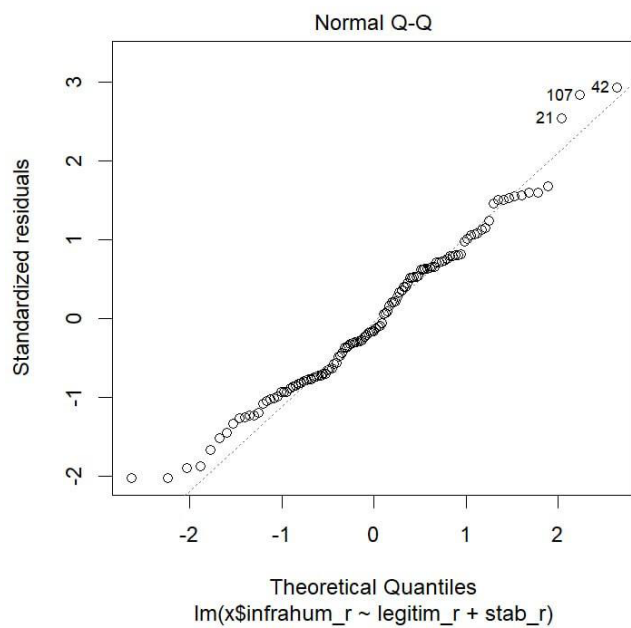
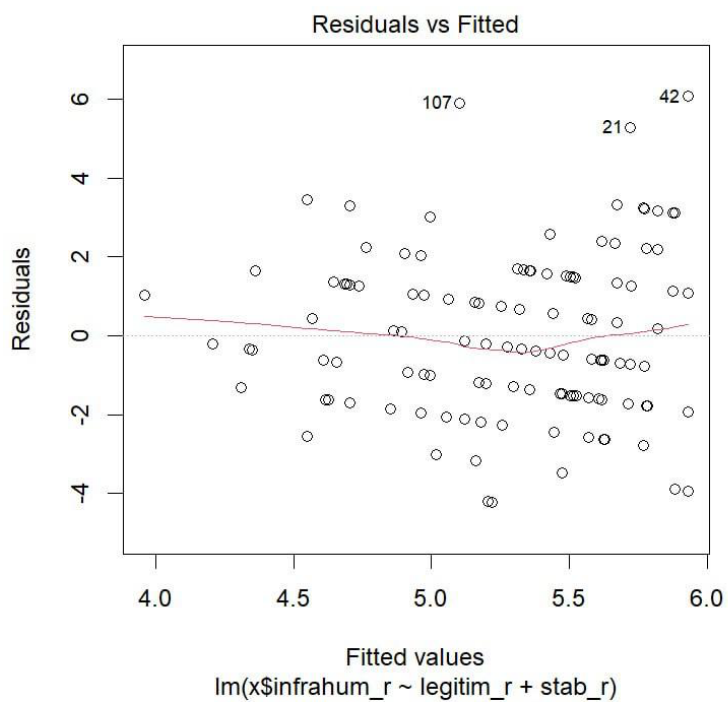
71. Peterson, M. F., & Stewart, S. A. (2020). Implications of individualist bias in social identity theory for cross-cultural organizational psychology. *Journal of cross-cultural Psychology*, 51(5), 283-308.
72. Pizzirani, B., & Karantzas, G. C. (2019). The association between dehumanization and intimate partner abuse. *Journal of social and personal relationships*, 36(5), 1527-1541.
73. Quiamzade, A., & Lalot, F. (2022). Animalistic dehumanisation as a social influence strategy. *Frontiers in Psychology*.
74. Rodríguez-Pérez, A., & Betancor, V. (2023). Infrahumanization: a retrospective on 20 years of empirical research. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 50.
75. Rodríguez-Pérez, A., Delgado-Rodríguez, N., Betancor-Rodríguez, V., Leyens, J. P., & Vaes, J. (2011). Infra-humanization of outgroups throughout the world. The role of similarity, intergroup friendship, knowledge of the outgroup, and status. *Anales de psicología*, 27(3), 679-687.
76. Rodríguez-Torres, R., Leyens, J. P., Pérez, A. R., Rodríguez, V. B., Quiles del Castillo, M. N., Demoulin, S., & Cortés, B. (2005). The lay distinction between primary and secondary emotions: A spontaneous categorization?. *International Journal of Psychology*, 40(2), 100-107.
77. Rudman, L. A., & Mescher, K. (2012). Of animals and objects: Men's implicit dehumanization of women and likelihood of sexual aggression. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(6), 734-746.
78. Russo, S., & Mosso, C. O. (2019). Infrahumanization and socio-structural variables: The role of legitimacy, ingroup identification, and system justification beliefs. *Social Justice Research*, 32(1), 55-71.
79. Tajfel, H., Turner, J. C., Austin, W. G., & Worchel, S. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. *Organizational identity: A reader*, 56(65).
80. Techakesari, P., Barlow, F. K., Hornsey, M. J., Sung, B., Thai, M., & Chak, J. L. (2015). An investigation of positive and negative contact as predictors of intergroup attitudes in the United States, Hong Kong, and Thailand. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 46(3), 454-468.
81. Turner, J. C., Brown, R. J., & Tajfel, H. (1979). Social comparison and group interest in ingroup favouritism. *European journal of social psychology*, 9(2), 187-204.
82. Twenge, J. M., Catanese, K. R., & Baumeister, R. F. (2003). Social exclusion and the deconstructed state: time perception, meaninglessness, lethargy, lack of emotion, and self-awareness. *Journal of personality and social psychology*, 85(3), 409.
83. Vaes, J., Paladino, M. P., & Haslam, N. (2021). Seven clarifications on the psychology of dehumanization. *Perspectives on Psychological Science*, 16(1), 28-32.

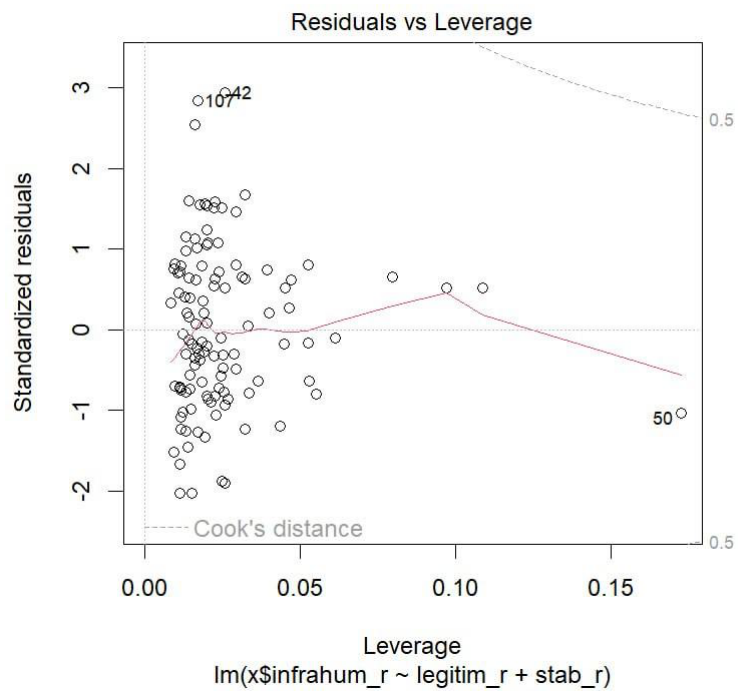
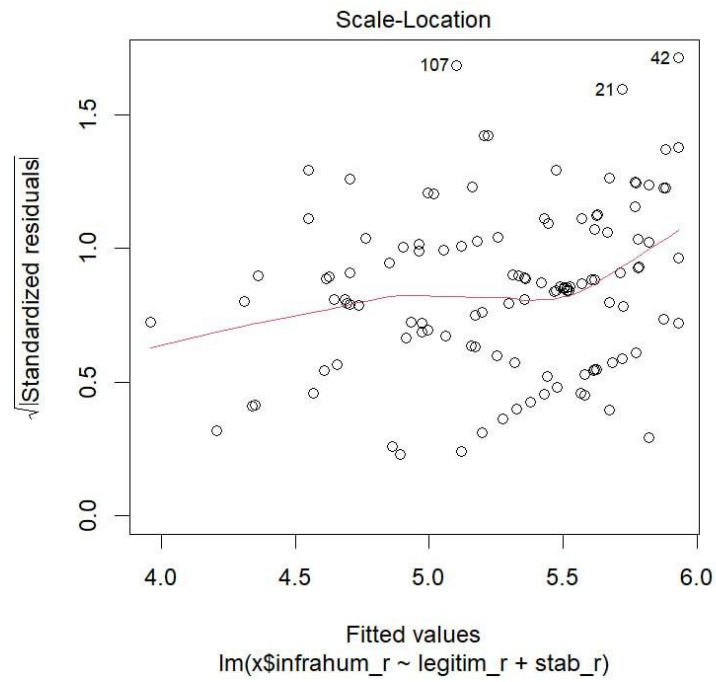
84. Vaish, A., & Hepach, R. (2020). The development of prosocial emotions. *Emotion Review*, 12(4), 259-273.
85. Van Stekelenburg, J., & Klandermans, B. (2013). The social psychology of protest. *Current Sociology*, 61(5-6), 886-905.
86. Vezzali, L., Capozza, D., Stathi, S., & Giovannini, D. (2012). Increasing outgroup trust, reducing inhumanization, and enhancing future contact intentions via imagined intergroup contact. *Journal of Experimental Social Psychology*, 48(1), 437-440.
87. Vignoles, V. L., Deaux, K., & Snyder, M. (2018). 12 identity: Personal and social. *The Oxford handbook of personality and social psychology*, 289.
88. Viki, G. T., Fullerton, I., Raggett, H., Tait, F., & Wiltshire, S. (2012). The role of dehumanization in attitudes toward the social exclusion and rehabilitation of sex offenders. *Journal of Applied Social Psychology*, 42(10), 2349-2367.
89. Viki, G. T., Osgood, D., & Phillips, S. (2013). Dehumanization and self-reported proclivity to torture prisoners of war. *Journal of Experimental Social Psychology*, 49(3), 325-328.
90. Waytz, A., & Epley, N. (2012). Social connection enables dehumanization. *Journal of experimental social psychology*, 48(1), 70-76.
91. Waytz, A., Epley, N., & Cacioppo, J. T. (2010). Social cognition unbound: Insights into anthropomorphism and dehumanization. *Current Directions in Psychological Science*, 19(1), 58-62.
92. Whitaker, M. C. (2020). Us and them: Using social identity theory to explain and re-envision teacher–student relationships in urban schools. *The urban review*, 52(4), 691-707.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

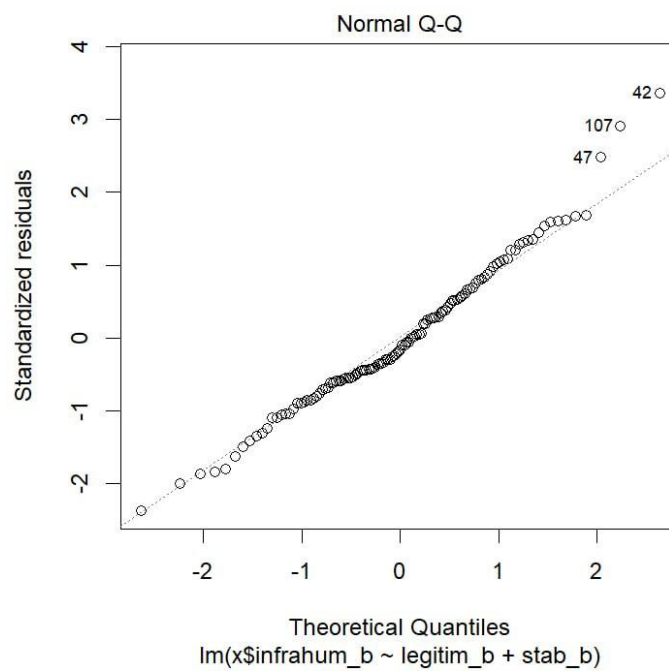
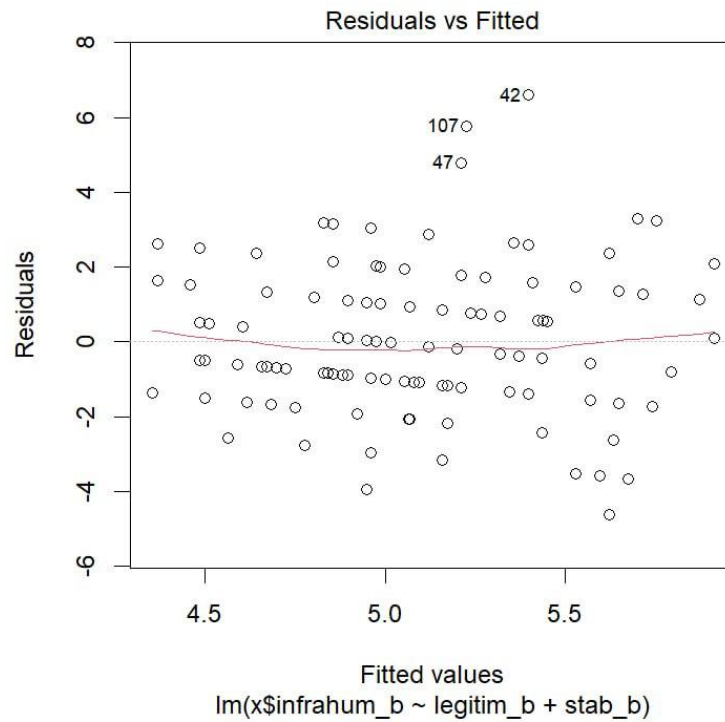
Детальні регресійні моделі
інфрагуманізації першої аутгрупи (росіян)
та її чинників

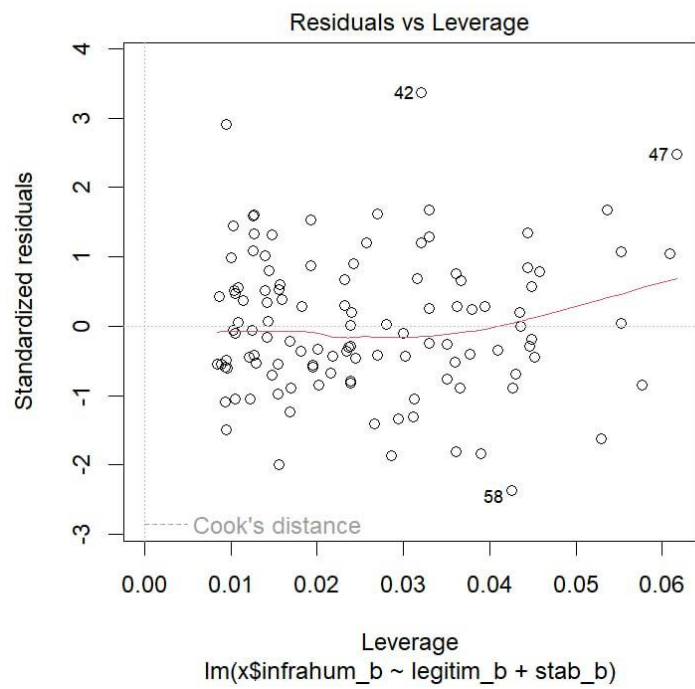
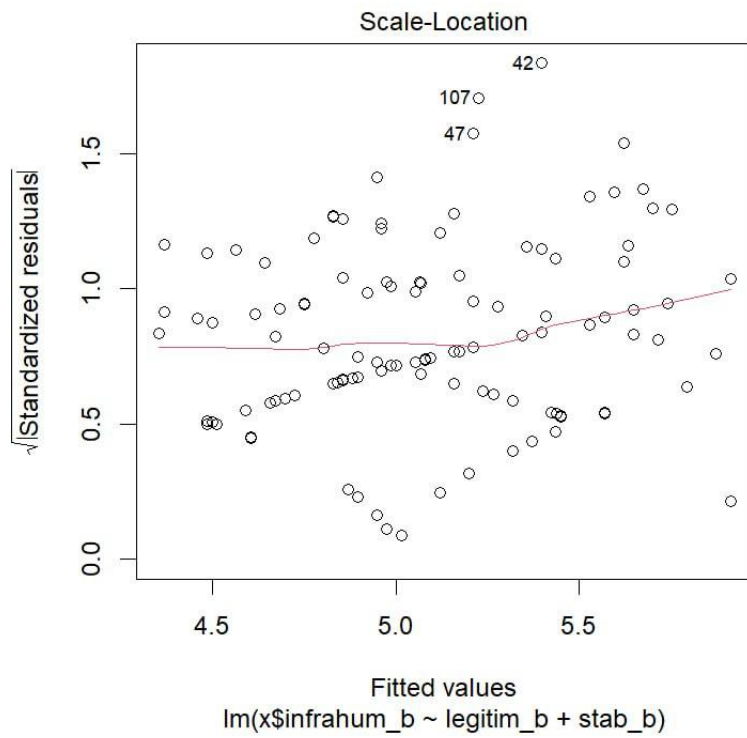




ДОДАТОК В

Детальні регресійні моделі
інфрагуманізації другої аутгрупи (білорусів)
та її чинників





ДОДАТОК С

Ілюстрування наявності статистичних викидів при первинній обробці даних